

TEORİDE VE PRATİKTE TOTALİTER REJİMLERİN KARAKTERİSTİĞİ

Selçuk KAHRAMAN*

Öz

Totaliter rejimlerdeki halk egemenliği söylemi, demokratik kurumların varlığı gibi hususlar, demokrasinin karşısında konumlanma güdüsünü kanıtlayıcı özellikler taşımaktadır. Totaliter hedefe yönelik çeşitli projeler mutlak bir inançla yürütülmek, karşı çıkan herhangi bir kimse, kurum ve yapı en ağır şekilde tasfiye edilmek zorundadır. Üstelik belli olduğu iddia edilen nihai ama -nihai olamayan- hedefe ulaşmak için sürekli iç ve dış düşmanları temizlemek, totaliter rejimlerin tarihsel pratiklerinin ve tecrübelerinin sunduğu en önemli karakteristik unsurları ortaya koymaktadır. Bu karakteristik unsurların herhangi birinde zaaf gösteren bir rejim, çoktan "tam totaliteryan" olma vasfını fiilen yitirmiş demektir. Bu çalışma, tarihsel pratikler ve tecrübeler ekseninde bugünden geleceğe totalitarizmi tartışmaya açarak genelde tekdüze literatür araştırmaları içerisinde yeni perspektiflere olanak tanıyabilecek bir çaba yürütmektedir. Bu çabayı yürütürken ek olarak kısmen karşılaştırmalı siyaset araştırmalarında özellikle demokrasiler için gerçekleştirilen yöntem izlenmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede iktidarın genellikle kimlerce yönetildiği, hangi yollarla el değiştirdiği, iktidar gücünün nerede dağıldığı ve yoğunlaştığı, kuvvetler arasında denge ve denetleme mekanizmalarının ne durumda olduğu, temel hak ve özgürlüklerin ne şekilde işlediği, devletin iktisadi hayattaki rolü, iktisadi gelişmişlik hakkındaki hususların önemi, bu incelemede totaliter rejimler açısından da yanıtlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Totaliter, Totalitarizm, Totaliteryan Rejim.

CHARACTERISTIC OF TOTALITARIAN REGIMES IN THEORY AND PRACTICE

Abstract

Issues such as the discourse of popular sovereignty in totalitarian regimes and the existence of democratic institutions bear the characteristics of proving the motivation to position themselves against democracy. Moreover constantly clearing internal and external enemies in order to achieve the ultimate but - not final - goal that is claimed to be certain reveals the most important characteristic elements presented by the historical practices and experiences of totalitarian regimes. A regime

* Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, skahraman042@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1217-0472>.

that shows weakness in any of these characteristic elements has already lost its character of being “fully totalitarian”. This study carries out an effort that can enable new perspectives within the generally monotonous literature researchs by opening totalitarianism to discussion from today to the future on the axis of historical practices and experiences. While carrying out this effort, in addition, the method applied for democracies is tried to be followed, in part, in comparative politics studies. In this context, by whom the power is generally administered, in what ways it changes hands, where the power of power is distributed and concentrated, what is the state of the balance and control mechanisms between the powers, how fundamental rights and freedoms work, the role of the state in economic life, the importance of issues about economic development are discussed in this study. It is also answered in terms of totalitarian regimes.

Keywords: Totalitarian, Totalitarianism, Totalitarian Regime.

Giriş

20. yüzyıldaki siyasal gelişmeler, siyasal rejim sınıflandırmalarını temelden değiştirmeye veya biçimlendirmeye yol açmıştır. Hatta 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası ne demokrasi ne kapitalizm, I. Dünya Savaşı öncesi cazibesine dönmemiş, Batı dünyasında pek çok parlamento kapanırken otoriter ve totaliter rejimlere geçiş süreci başlamıştı (Durgun, 2019, s. 109-110). Bununla birlikte özellikle I. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler ile II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süreçleri, dünyadaki siyasal rejimlerin önemli ölçüde demokrasi ile totaliteryanizm arasındaki katı farklar üzerinden ayrışmasını beraberinde getirmiştir (Gleason, 1995, s. 3). Bu yaklaşıma yakın bir görüş serdeden İngiliz siyaset bilimci Andrew Heywood şu ifadeleri kullanmaktadır (2010, s. 52):

“(...) Özellikle Stalinist Rusya’da, Faşist İtalya’da ve Nazi Almanyası’nda otoriteryanizmin yeni biçimlerinin ortaya çıkması, dünyanın iki tür rejim arasında, demokratik devletlerle totaliter devletler arasında bölündüğü fikrini güçlendirdi. Demokrasi ile totalitarizm arasındaki keskin karşıtlık, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle beraber faşist ve Nazi rejimlerinin çökmüş olduğu gerçeğine rağmen, 1950’ler ve 1960’lar boyunca rejimlerin tasniflendirilmesi çabasına egemen olmuştur.”

Heywood’un bu dikkate değer tespitleri, temelde iki şekilde 20. yüzyılda hâkim kabul haline gelen demokrasi ve totaliterlik ikili ayrımını bırakarak; -20. yüzyıl sonlarında ve 21. yüzyıl başları itibarıyla- ya “Üç Dünya” tipolojisi gibi siyasal dünyanın üç blok halinde tanımlanmasını (kapitalist, komünist ve üçüncü dünya) ya da demokratik, otoriter ve totaliter olarak dünya siyasal rejimlerinin üçlü bir sınıflandırma ile ifade edilmesini yaygınlaştırmıştır. Bu yazıda da siyaset bilimci Mark Gasiorowski’nin (1990) siyasal rejimlerin belirleyicilerini ve karşılaştırmalı performanslarını incelemede kullandığı ve üç temel siyasal rejim tipi olarak nitelediği demokrasi, totaliteryanizm ve otoriteryanizm tasnifi tercih edilmiştir.

Devlet aygıtının ve ötesinde tüm siyasal bir rejimin baştan sona tek bir parti veya tek bir liderin elinde biçimlendiği kabulü bulunan totaliter devlet tanımlaması; bu kadar basit bir olgu ve paradigma çerçevesi sunmaya esasen yetmemektedir. Buna ek olarak siyasal iktidarın *denetlenemezliği* ve iktidar alanının sınırlarının *belirlenemezliği*, bir o kadar önemli ve tanımlayıcı nitelik kazandırmaktadır. Ancak bu olgunun karakteristik özelliklerinin ne şekilde oluştuğu, ne ölçüde biçimlendiği ve temel kaynaklarının ne olduğunun anlaşılması ile siyasal değer ve anlam kazanacağı düşünülmektedir.

Bu çerçeveye binaen bu çalışmada totaliter devlet, totaliter rejim, totaliterlik, totaliteryanizm olarak literatürde kullanımı bulunan bu paradigmanın kavramsal ve kuramsal boyutlarına, temel özelliklerine ve uygulama biçimlerine yer verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca literatürdeki birtakım tartışmalara dikkat çekilecektir. Bu tartışmalarla, totaliterlik için söylenen, anlatılan ve iddia edilenleri, en azından yerli literatür açısından derli toplu olarak ortaya koyarak bu çalışmanın hem yeniden bir değerlendirme hem de farklı bir anlayışla okuma fırsatı sunabileceği öngörülmektedir.

1. TEORİK DÜZLEMDE TOTALİTERLİK¹

Totaliter kavramının faşist İtalyan diktatörü gazeteci Benito Mussolini tarafından ilk olarak ortaya atıldığı konusunda literatürde genel bir kabul bulunduğu söylenebilir.² *Totalitario* terimi, İtalya'nın faşist devleti için tanımlanmış ve “her şey devlette, hiçbir şey devletin dışında ve karşısında değil” olarak betimlenmiştir (Britannica, 2022). Buna ek olarak Mussolini'nin bu rejim tipini, 20. yüzyılın en üstün rejimi olarak niteleyip çürüyüp gitmekte olan eski tür fikirler olarak sunduğu liberalizm ve demokrasi karşısında icat ettiği ifade edilmektedir (Kalaycıoğlu, 2014, s. 26). Buna karşın Mussolini'nin totalitarizmin mucidi olmasına rağmen Hitler Almanyası ve Stalin Rusyası kadar bir totaliter devlet inşa edemediği belirtilir (Arendt, 1976, s. 392-418). Bu nedenle Mussolini İtalyası, kimi yazarlarca “kusurlu totaliteryanizm” (*imperfect totalitarianism*) olarak nitelendirilmektedir (Costa Pinto, 1991 s. 2-3).

Kelime anlamıyla “bütüncüllük” anlayışına işaret ettiği belirtilen totalitarizm terimi, totaliter rejimlerin dayandığı kurucu felsefe olarak ifade edilebilir (Türk, 2022b, s. 270). Terimin bugünkü anlamının tarihsel temellerinin Antik Yunan filozofu Platon'a kadar gittiği söylenebilir

---

¹ *Totaliteryan*, bir paradigma olarak; totaliter olan zihniyet (yönetim anlayışı) iken, *totaliteryanizm*, totaliter olanın icrasının bir siyasal ideolojiye ve programa dönüşmesidir. Literatürde totaliter rejimlerle anlatılmak istenen totaliter (totaliteryan) anlayış veya (totaliteryanizm) sistematik düşüncedir. Bu nedenle totaliter kavramının kazandığı terimsellik, Türkçe literatürde birbiri ile eşdeğer kullanımı -(totaliterlik, totalitarizm, totaliteryan, totaliteryanizm)- beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada bağlam itibarıyla aynı anlam ve amaca binaen bu dört kullanım da kasıtlı olarak tercih edilmiştir.

² İlk olarak 1923 yılında Faşist Parti muhaliflerinden Giovanni Amendola tarafından İtalya'nın diğer rejimlerden farkını anlatmak üzere geliştirildiği ifade edilmektedir (Bayraktar Durgun, 2017, s. 192).

(Germino, 1959, s. 4; Curtis, 1997, s. 6).³ Nitekim bu hususta 20. yüzyılın en etkili bilim filozoflarından biri olan Sir Karl Raimund Popper'ın Platon'un siyasal programı olarak öne sürdüğü savları, totaliter bir nitelik iddiası için güçlü bir destek olarak belirtilebilir. Bu noktada Popper'ın Platon bağlamındaki birkaç ifadesini şu şekilde kaydetmek gerekecektir (2013, s. 107-108):

“(...) Her türlü siyasal değişimi durdur! Değişim kötü, durulma Tanrılıktır. (...) Egemen sınıfın tüm düşünsel etkinliklerinde bir sansür olmalı ve zihinlerini kalıplayıp birleştirme amacına yönelmiş sürekli bir propaganda yapılmalıdır. Eğitimde, yaşamada ve dinde her türlü yenilik yasaklanmalıdır. (...) Devlet, kendi kendine yeterli olmalıdır. Ekonomik otarşiye yönelmelidir, yoksa yöneticiler ya tüccarlara bağlanır ya da kendileri tüccar olurlar. Tüccarlara bağlanmaları, iktidarlarını sarsar; tüccar olmaları ise birliklerini ve devletin istikrarını.”

“(...) Ben Platon'un siyaset programının, totaliterliğe ahlakça üstün olmak şöyle dursun, temelinde onunla özdeş olduğuna inanıyorum. (...) Platon'u eleştiren yazarlar bile, onun siyaset öğretisinin, belirli benzerliklere rağmen, yurttaşların mutluluğu ve adaletin hükümlerine gibi amaçlarıyla modern totaliterlikten açıkça ayrıldığına inanırlar. (...)”

Platon'un siyasal arzularına “insaniyetçilik aleyhtarı” ve “katıksız totaliter” olarak nitelemekten de geri durmayan Popper'a (2013, s. 109-110) göre, Platon'un adalet ideası ile en bilge ve en iyiler yönetmeli öğretisini, totaliteryan anlayışın izdüşümü olarak incelemektedir. Ona göre Platon, *Devlet*'te “adil” sözünü “en iyi devletin çıkarına uygun” anlamında kullanmıştır. Hatta Platon'un örneğin “savaşçının biri, bekçiler sınıfına çıkarsa o vakit bu değişme ve el altından iş çevirme kabiliyeti, şehrin çökmesi olur.” savını; “sınıfların her üçü de kendi işine bakınca şehir adildir.” veya “yönetici, yönetir, işçi çalışır ve köle, köleliğini yaparsa devlet adildir.” olarak anlamlandırır. Özetle Popper'ın da geniş tartışmasında vardığı (2013, s. 111-134): Platon'ın siyasal sisteminde ahlak ve adaletin de “totaliter” olduğudur.

Totalitarizmde devlet tasavvurunun neyi ifade ettiğine dair ilk modern tanımlamayı Mussolini için Giovanni Gentile tarafından yazılmış olan *Faşizmin Doktrini (La dottrina del fascismo)* denemesinde bulmak mümkündür. Faşizmin temel öğretileri ve prensipleri ile faşist devlet yapısı ve İtalya için uygulanma biçiminin izah edilmeye çalışıldığı bu deneme, ilk kez 1932 yılında *Enciclopedia Italiana* isimli bir eserde yayımlanmıştır. Kendisi İtalyan bir filozof olan Gentile, devlet ve yaşamı eşitlemekte, faşizmi hem hükümet sistemi hem düşünce sistemi olarak tanımlamakta, faşist bir insanın

---

³ Popper tarafından Platon'un *Devlet* adlı eserinde yaşamın her alanını kapsayan ayrıntılı düzenlemelerine dikkat çekilerek sisteminde tek tek bireylerin veya belirli sınıfların değil “bütünün mutluluğunun” esas alındığını ve bu nedenle siyasal modelinin totaliter bir nitelik oluşturduğu görüşünün öne sürüldüğü değerlendirilmektedir (Türk, 2022).

rahat bir hayata tenezzül edemeyeceğini savunmakta,⁴ devleti insanın tarihsel varoluşunun kendisi olarak görmekte, faşist devletin kişiliğın en yüce ve en kuvvetli biçimi olduğunu öne sürmektedir. Gentile'nin bu savları bizatihi Mussolini'nin (2016) sözlerinde ayrıca vücut bulmaktadır:

“İleriye gidersem arkamdan geliniz. Geri dönersem beni vurunuz.”

“Faşizm, yalnızca yasa yapıcı ve müessese kurucu bir devlet düzeni değildir. Aynı zamanda terbiyecisi ve muharrikidir. İnsan hayatını şekilde değil, ruhta, karakterde ve imanda yoğurmak gayesindedir.”

En nihayetinde Gentile'nin belirttiği ve Mussolini'nin anladığı üzere; “faşizm, totaliterdir.” (Gurian, 1978, s. 514).⁵ Bu nedenle tüm değerlerin bileşimi ve sentezi olan faşist devlet, insan yaşamının tümünü yorumlar, geliştirir ve güçlendirir. Özetle her şey devlettedir, hiçbir şey devletin dışında ve karşısında olamaz (Bataille ve Lovitt, 1979). Üstelik bu terimi ilk kullananlar yalnızca Gentile gibi faşizm teorisyenleri değil örneğın önde gelen İtalyan bir Marksist olan Antonio Gramsci de Komünist Parti'yi totaliter bir hareketin öncüsü olarak nitelemiştir. Bu yönden bakılacak olursa ilk kullanımlarında bu otokrazi biçimlerinin muhalifleri tarafından değil kendi propagandacıları tarafından kullanıldığı ifade edilebilir (Palous, 2008, s. 2131).

Bu ilk totaliteryanizm tanımlamalarının bilimsel düzlemde ele alınmasının ikinci önemli adımı, kökeni itibariyle Alman Yahudilerinden olan Amerikalı siyaset bilimci Hannah Arendt tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶ İlk baskısı 1951 yılında İngilizce olarak yayınlanan “Totaliteryanizmin Kökenleri” (*The Origins of Totalitarianism*) başlıklı kitabı ile Arendt, 20. yüzyılın ilk yarısının başlıca totaliter siyasal hareketlerini ve yönetimlerini analiz etmiştir. Üçüncü olarak da totaliter tipoloji açısından 1956 yılında ilk baskısı yapılan ve Amerikalı siyaset teorisyeni Carl Joachim Friedrich ile

⁴ Totaliteryanizmin insan psikolojisinden siyaset psikolojisine geniş bir psikoloji bilimi kritiğine ihtiyaç duyduğu da öne sürülebilir. Nitekim Arendt'in (1976), “Yalnızlık, totaliter bir tahakküm için ön şarttır.” ve “Asosyal insanlar, totaliter ideoloji ve hareketlere daha fazla ilgi duyabilir.” görüşleri, anlamsız değildir.

⁵ Aytaç (2020, s. 129); faşizm tecrübelerini açıklamak üzere geliştirilen yaklaşımları üçe ayırır. İlki, ortaya çıkışında I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım, ilgili ülkelerin demokratik geleneklerindeki zayıflık ve komünizm tehlikesinin oluşturduğu endişe üzerinden faşizmin bir tarihsel döneme özgü istisnai bir gelişme olduğunu öne süren tarihsel faşizmdir. İkincisi, Marksistlerce faşizmi sermaye sınıfı tarafından geliştirilen otoriter ve baskıcı bir çözüm olarak kabul eden yaklaşımdır. Üçüncüsü ise faşizmi, toplum üzerinde topyekün bir iktidar hedeflemesi, özel ve kamusal yaşam gibi ayrımları ortadan kaldırması yönüyle “totalitarizm” başlığı altında komünizmle birlikte değerlendiren açıklamalardır.

⁶ Marksist düşünür Žižek'e göre (2002), totalitarizm, liberal mantıkla kullanımı tercih edilen “ideolojik bir antioksidan”dır. Arendt'in özellikle 1990'lı yıllardan itibaren dokunulmaz bir otoriteye yükseltildiğini iddia eden Žižek, 1980'li yıllara kadar radikal solun Soğuk Savaş ideolojik mücadelesinde Batı'nın kilit silahı olan totalitarizm kavramının faili olarak onu görmezden geldiklerini ileri sürer. Arendt'in yükselişinin, solun liberal demokrasinin koordinatlarını kabul ettiğinin ve hatta solun teorik yenilgisinin belki de en açık işareti olduğunu savunur. Ona göre (2002, s. 2-3); “anti-demokratik” ya da “totaliter” olma suçlaması gibi liberal tabularca yönetilecek itirazlardan korkmadan “demokrasiye karşı totalitarizm” dayatması yıkımalıdır. Yine ona göre (2002, s. 4-5); Marksist-Stalinist karşıtı liberal söylem, Soğuk Savaş sonrası “totaliteryanizm” terimini farklı anlamlarda yeniden üreterek kullanmaya başlamıştır. Örneğın bu savlardan biri olarak dile getirdiği; herhangi bir radikal özgürleştirici siyasi projenin, zorunlu olarak totaliter tahakküm ve kontrolün bir versiyonuyla sonuçlanacağına dair neo liberal iddianın, demokrasi yozlaşması yahut Faşizm ve Komünizm ideolojileri ile ilişkilendirilen bir forma sokulduğunu ifade etmektedir.

Polonya asıllı Amerikalı diplomat ve siyaset bilimci Zbigniew K. Brzezinski'nin "Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi" (*Totalitarian Dictatorship and Autocracy*) adlı eseri, kayda değerdir. Friedrich ve Brzezinski'nin bu eseri, totaliterlik literatürünün öne çıkan başvuru kaynakları arasında olma özelliğini sürdürmektedir. Elbette Arendt ile Friedrich ve Brzezinski'nin totaliterliğe dair savları aynı çerçevede olmamıştır. Ancak her ikisinin de ortak fikirde olduğu en önemli husus; totaliter rejimlerle diğer demokrasi dışı rejimler arasındaki temel farkın "yönetimlerinin ideolojik yapıları" üzerinden anlaşılmasıdır (Marquez, 2019, s. 72). Bu açıdan onlara göre totaliter rejimler belirlenen ideolojiye göre hedefe ilerlerken toplumun tam anlamıyla denetimi ve dönüştürülmesi öncelik haline getirilmektedir.

Mevzu bahse daha ayrıntılı başlanacak olursa; totaliter rejimler, hem mükemmel bir toplum yaratmak üzere gerekli olan bir ideolojiye (Marksizm-Leninizm, Faşizm ya da Nasyonal Sosyalizm gibi) ve hem de ilgili ideolojiyi hayata geçirecek siyasal takip ve kontrol kabiliyetine aynı anda sahip olmak zorundadır. Hal böyleyken bu iki durum birlikte gerçekleşmeden totaliter bir rejimin oluşması ve pekişmesi pek mümkün görünmemektedir (Kalaycıoğlu, 2014, s. 27). Bununla birlikte hem İtalya hem Almanya tecrübeleri, totaliterliğin bu iki unsurunun aynı anda olma hedefini uzun ömürlü hale getirememişlerdir (Brzezinski, 1956; Friedrich ve Brzezinski, 1964). Örneğin İtalya'da Mussolini, "duce" (lider) unvanını benimsemiş, rejimi, "Duce her zaman haklıdır." ve "İnan, itaat et, savaş!" gibi sloganlarla biçimlendirmeye çalışsa da ne Hitler'in ne de Mussolini'nin tamamıyla totaliter bir rejim yaratmayı başaramadıkları da öne sürülebilir (Britannica, 2022). Ancak yine de totaliter ideal tipe en yakın rejimi, Alman Nasyonal Sosyalizmi olarak iddia etmek mümkündür (Costa Pinto, 1991, s. 2).

Tek başına bir ideolojinin benimsenmesinin totaliterlik için yeterli olmadığı ilerleyen kısımlarda daha iyi anlaşılacağı düşünülmekle birlikte Okyayuz (2018, s. 417), şu yorumu yapmaktadır:

"Sosyal demokratlar, komünistleri 'kırmızı faşistler' olarak değerlendirirken, bu durum, daha çok 1950'li ve 1960'lı yılların Soğuk Savaş atmosferinde komünizmi ve faşizmi aynı kefeye koyarak ortaya atılan totalitarizm teorilerinin adeta öncülüdür. (...) Totalitarist yaklaşım, görüngelerden hareketle değerlendirilir. Formları, toplumsal içeriklerinden koparıp 'niçin' sorusunu sormaz. Tek parti ve tek ideoloji varsa, bu teoriyi savunanlara göre bu 'totaliter' olmalı. Oysaki elinde bıçak gördüğümüz her kişi 'katil' olmak zorunda değildir. Zira bir bıçakla insan da öldürebilirsiniz, bir pasta kesip insanlara da dağıtabilirsiniz. Üniformalı bir gençliği manipüle edip saldırı savaşına da hazırlayabilirsiniz, savunma amaçlı da eğitebilirsiniz."

Her biri mutlak otokrasiyi sağlamadan evvel; Hitler, Almanya'nın başarısına Marksistlerin ve Yahudilerin engel olduğu kanaatini 1910'lu yıllarda dile getirmeye başlamış; Mussolini, 1920'lerde sosyalistlerle mücadeleyi yoğunlaştırmış; Stalin ise Leninist öncü parti düşüncesinin otoriter özelliklerini ve bir tür Marksizm uyarlaması ile başlattığı süreci

Stalinizm olarak nihayetlendirmiştir (Bayraktar Durgun, 2017, s. 195-202). Tüm bu örnekler, kaçınılmaz olarak –genelde komünist yazarlar hoşlanmasa da- hem faşizmin hem komünizmin totaliteryan rejim incelemeleri açısından dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu durum faşizmin sosyalizme ve komünizme karşı da bir tepki olarak doğan bir ideoloji olması nedeniyle totaliteryanizm dışı değerlendirilmesini gerektirmez. Tam tersi uygulama örneklerine ve çıktıklarına odaklanması daha gerçekçi olacaktır.

Buraya kadarki temel düzlemin akabinde totaliter rejimlerin ayırt edici özelliklerinin anlamlandırılmasında ortaya konulan üç farklı açıklayıcı yaklaşıma yer vermek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki olan Bracher’a (2003, s. 427-428) göre, totaliter rejim özellikleri arasında şunlar belirtilebilir:

- Bireyler, “yeni insanlar” haline getirilir.
- Yeni insanların rıza, şevk ve devrimci dinamikleri, ideolojik misyon duygusunu temel alır ve bu duygudan beslenir.
- İdeolojik misyon; ulus, sınıf ve ırkın üstünlüğüne, manipülasyon ve zorlama sonucu duyulan inançtır.
- İdeoloji, “siyasal din” haline gelir.
- Yanılmaz addedilen partinin seçkinleri ve önderi, halktan kendilerini yüceltmelerini beklerler.

İkinci olarak totaliter rejimler hakkında Heywood’ın (2010, s. 140) temel vurgularını şu şekilde sıralamak gerekir:

- Müdahaleciliğin en geniş ve en aşırı şeklidir.
- Beşerî varoluşun her boyutuna nüfuz eden etkisiyle, her şeyi kapsayan bir devlet inşa edilmek istenir.
- Devlet, ekonomiden eğitime, kültürden dini ve özel hayata kadar doğrudan her türlü yapıyı denetim altında tutmak zorundadır.
- Kapsayıcı bir gözetim sürecini ve teröristçe yöntemlerle sağlanan bir asayışı normalleştirir.
- Sivil toplumu etkili bir şekilde söndürür ve özel alanı tümüyle ortadan kaldırır.

Üçüncü olarak totaliter rejimlere ilişkin Britannica Ansiklopedisi’nde (2022) belirtilen şu özelliklere yer vererek tamamlamak yararlı olacaktır:

- Nihai olarak tek bir karizmatik lider bulunur.
- Vatandaşların hayatlarının tüm yönlerini devlet otoritesine tabi tutan bir hükümet biçimidir.
- Güçlü bir merkezi kuralla karakterize edilir.
- Geleneksel toplumsal kurum ve kuruluşların cesareti kırılır.
- Maliyeti ne olursa olsun tüm kaynaklar belirlenen tek bir amaca yönlendirilir.

Özü itibariyle totaliter bir siyasal rejime geçildikten sonra her alanda iktidar olma amacı ile birlikte (Whaley, 2000) geleneksel tüm toplumsal kurum ve kuruluşların baskı grubu olma nitelikleri de bastırılmış olur (Skilling, 1966). Bu durum ise toplumsal dayanışma alanlarını daraltmış olacağından; toplum, tek bir birleşik yapıda toplanmaya zorunlu olarak sevk edilmiş olur. Böylece dinsel ve toplumsal bağlar, tümüyle yerini devlet ve onun belirlediği ideoloji üzerinden yapay bir alana oturmaya başlamaktadır (Britannica, 2022). Bu yöndendir ki totaliter rejim; “toplumun ve tekil yurttaşın yaşantısının tamamının denetim altına alındığı ve en ufak bir mahrem yaşantının devletin bilgisi, onayı ve düzenlemesi dışında mevcut olmasının mümkün ve arzulanabilir olmadığı bir siyasal rejimdir.” (Kalaycıoğlu, 2014, s. 26). Hâsılı yalnızca eylemler değil fikirler ve hisler de denetlenmek istenildiğinden (Türk, 2022a, s. 271) ortaya otoriteryanizmin aşırı bir türü veyahut biçimi çıkmış olur.

2. DEMOKRASİ VE OTORİTERİZMDEN AYRIŞMA ALANLARI

Totalitarizmin çoğu tanımında “modern diktatörlük”; siyasal, toplumsal ve entelektüel hayatın tüm boyutlarının tamamıyla merkezileştirilmesini içermek -tek tip tasnif (*regimentation*)- ve mutlak ya da otokratik yönetimlerinin halklarını kitlesel olarak kontrol altına alma kapasitelerini aşan bir model olarak betimlenir (Bracher, 2003, s. 426). Üstelik örgütlenen, endoktrinasyona tabi tutulup harekete geçirilen halk kitleleri, en küçük ayrıntısına kadar belirlenmiş ve gösterişli bir şekilde sahnelenen halka açık tören alaylarının bir oyuncusu olurlar. Alman siyaset bilimci Karl Dietrich Bracher’a (2003, s. 428) göre ise, buradan murat edilen amaç, sosyal psikoloji bağlamında “yüceltilmiş teslimiyet” ifade eden ve ancak manipüle edilmiş bir “toptan oydaşma” sergilemektir: “Bu toptan oydaşma dogması, (...) önderle halkın tamamen özdeş olduğunu vurgulayarak ebedi ve temel tüm hükümet sorununu kökten çözmeyi amaçlar.”.

Totaliteryanizm, sivil toplumun tamamen ortadan kaldırılmasını ve bir yönüyle de “özel olan”ın ilgasını ifade etmektedir. Bununla birlikte günümüzde demokratikleşme taleplerinin bir aracı olarak vurgulanan “sivil toplum”, totaliter düşünce geleneğinde totaliter düşüncenin zorunlu bir engeli olarak değerlendirildiğinden açıkça zapturapt altına alınmasına odaklanılmıştır. Bu görüşü belirten Aslan’a (2010, s. 188, 210) göre, sivil toplum-devlet ayrışması, tam olarak totaliter düşünce ile gerçekleşmiştir.⁷ Daha açık bir ifadeyle totaliter rejimlerin yapısal özelliği sivil toplumun anlam ve önemini gündemde tutmuştur. Bu bağlamda totalitarizmde devletin sivil toplumdan daha belirleyici rolüne karşın (bütünüyle yokluğundan kaynaklı sorunsallar) otoriterizmde, daha çok sivil toplum üzerinde devletin güçlü kontrolünün bulunması olarak belirir. Bir başka deyişle devletin sivil toplumu

---

⁷ Sivil toplum ile devlet bağlamında Hobbes’un da Hegel’in de totaliter rejimi savduklarına dair bir tartışma için bkz. Aslan, 2010, s. 199-200.

yasakladığı rejimlerin totaliter, belirli ölçüde özgürlük tanıdığı rejimlerin ise otoriter olması anlaşılabilir.

Totaliteryanizmi, bireysel ve toplumsal yaşamın tüm boyutlarını siyasallaştırarak “total iktidar”ı hedeflemesi yönüyle otokrasiden ve otoriteryanizmden ayırmak olağandır (Linz, 2000; Kahraman, 2022). Çünkü otokratik ve otoriteryan rejimlerin genellikle kitleleri siyasetten dışlayarak elde ettikleri siyasal iktidar tekeline ilişkin olarak daha mütevazı hedefleri bulunmaktadır (Heywood, 2010, s. 52). Bu yön, totaliter rejimler ile otoriter rejimler arasındaki farkı anlatmada; totaliteryanizmin özünün, her şeyi kuşatan bir ideolojiye, otoriter liderliğe verilen değere ve de toplum ve devletin ortak kimliği iddiasıyla toplumun tüm yönlerini kontrol etme ve yeniden oluşturma içermesi ile ayırt edilmiş olur. Bu nedenle Bracher, “devrimci dinamiği” atlamalarından ötürü Friedrich ve Brzezinski’nin totalitarizm tanımlamalarının eksik kaldığı düşüncesinde olmuştur (Kershaw, 2015, s. 25).⁸

Öte yandan totaliter rejimlerde siyasal katılmadan bahsetmek esasen mümkün değildir. Ancak yine de siyasal katılmanın bu rejimlerde bir işlevi varsa o da yöneticilerin kararlarını etkilemek değil, tek parti politikasının yürütülmesinde halkın aktif bir rol oynamasını sağlamaktır. Bu yönüyle halk, kitlelerin karar almasını değil, fakat alınmış kararların “yürütülmesine” katılmış olurlar (Fedayi, 2011, s. 124). Böylece totaliter rejimlerde devletin ve toplumun “genel irade”sini temsil ettiği iddia edilen bir önderin veya tekelci bir partinin -manipülasyonu ile- halkın, iktidara rıza göstermesi söz konusudur. Bu bağlamda “halk demokrasisi” maskesi altında iddia edilen “halkın diktatörlüğünün saf temsili” savı, bireyin maruz kaldığı zulmü meşrulaştırmanın bir kılıfı olarak değerlendirilmeyi mümkün kılar (Bracher, 2003, s. 427).

Tablo 1. Demokratik Rejimler ile Totaliter Rejimler Arasındaki Temel Farklar

Demokratik Rejim	Totaliter Rejim
Farklı düşünme ve davranışın hoş görülmesi/teşvik edilmesi	Tek bir düşünceye sarsılmaz bir inanç (hatta imanla) bağlanma
Özgürlükçü ve çoğulcu siyasal bir kültür ortamı benimsenir.	Aykırı düşünce kabul edilemez bir zafiyet ve tehdit olarak görülür/cezalandırılır.
Hükümetler ne kadar güçlü olursa olsun devletin tüm yapı ve kurumlarını kullanarak toplumdaki her yapıyı kontrol altına almazlar.	Teker teker toplumun her bir bireyini gözetim ve denetim altında tutabilme yeteneğine sahip
Daha uzun ömürlü rejimlerdir.	Demokrasiler kadar uzun ömürlü değildir.

⁸ İtalyan kültür tarihçisi Luisa Passerini (1992) farklı bir bağlama temas ederek şöyle der: “Totalitarizm, siyasi, toplumsal ve entelektüel hayatı tamamen kontrol etme çabalarında mutlakiyetçilik ve otokrasinin daha önceki tezahürlerinin çok ötesine geçen 20. yüzyılın ürünleridir. Bu ürünler, modern sanayileşme ve teknoloji sayesinde mümkün oldular.”

Kaynak: Kalaycıoğlu, 2014.

Totalitarizme eğilim gösteren rejimlerin, 20. yüzyıl öncesi diktatörlüklerden ve mutlakiyetçi hükümetlerden önemli bir farkını modern demokrasiyle kuşatıcı ilişkilerinin bulunması yönüyle yaklaşıma; “kendilerini halk egemenliğinin daha yüksek bir biçimi olarak sunmalarını” dışlamadan mümkündür. İşte bu noktada Bracher’a (2003, s. 427) göre, sözde demokratik meşruiyet iddiasına karşın totalitarizm, demokrasinin özü olan insan hakları düşüncesine temelden karşıttır. Bu zıtlık, ister faşizm ve nasyonal sosyalizm gibi insan haklarını açıkça inkar etme veya Leninizm ve hassaten Stalinist Komünizm gibi manipülasyon yoluyla temel hakları baltalama açısından olsun, fark etmemektedir.

Totaliter rejim, “totaliter demokrasi” ile de ifade edilebilmektedir (Murray, 1952; Arieli ve Rotenstreich, 2014; Langdon ve Tismaneanu, 2019). Bu yönüyle temel karşılaştırma ve ayrımlara dikkat kesilmekte yarar bulunmaktadır. Bir demokrasi, otoriter rejimlerdeki gibi adil ve özgür olmayan seçimlerle de tamamen demokratik olan seçim süreçleri ile de totaliteryanizme geçişi benimseyebilir. Ancak geleneksel toplumlarda toplumun her alanına, her yapısal varlığına müdahil olabilecek bir totaliteryan rejim, aynı kitlelerce ne ölçüde sürdürülebilir bir kabul oluşturacağı bir o kadar öngörülemezdir. Diğer yandan pek çok modern totaliter devlette görünüşte anayasal demokrasilerin kurumlarından pek az farklı olan parlamentolar, seçimler, partiler, mahkemeler, kanunlar gibi kurumlar oluşturmak yaygındır. Üstelik totaliter anayasaların kullandığı dil/jargon, genelde halk yönetimi veya demokrasi doktrini terimleri ile ifade edilir. Örneğin bu motto, Mussolini İtalya’ında şu şekilde ifade bulur: “(...) Ulusu çoğunluğa eşit tutan ve o çoğunluğun seviyesine indirgeyen demokrasiye karşıdır. Yine de Mussolini açısından faşizm, “millet niceliksel değil, olması gerektiği gibi niteliksel olarak düşünülüyorsa”, demokrasinin en saf halidir.”. Bu nedenle “totaliter demokrasi” de totaliter ve demokrasi kavramlarının ontolojik olarak zıtlığına vurgu yapmaya yarar sağlamaktadır (Yarcı ve Taşkesen, 2016, s. 559-560).

Bir parantez açmak gerekirse; totaliter rejimlerdeki anayasal demokrasi ifade eden kurumların varlığı; iktidarı sınırlandırmayı veya denetlemeyi değil, mutlak ve tartışmasız tek iktidarın (tek partinin) tüm siyasal, toplumsal, ekonomik, geleneksel vs. kurumlar üzerinde takip ve kontrolü için işlev gösterir. Bu durum totaliter rejim için bir yönüyle totaliter demokrasi özelliği iddiası göstermekle birlikte güncel Çin Komünist Partisi örneğinde bakıldığında; önce 2018 yılında Çin Anayasası’nda devlet başkanını iki dönemle sınırlayan kuralın kaldırıldığı ardından Kasım 2022’de Politbüro Konseyi üyelerinin de katıldığı 20. Ulusal Parti Kongresi’nde mevcut devlet başkanının iktidarını üçüncü dönem de devam ettirmesine tek bir muhalif

itiraz oluşturulmadan (ya da izin verilmeden) onay verildiği görülür (Euronews, 2022). Böylece Parti Kongresi, tek ve tartışmasız iktidar kaynağı ve gücü olarak işlevselleştirilir. Durum böyle olunca totaliter demokrasi teriminin kullanımı, çok da doğru bir kullanım tercihi olarak değerlendirilemez.⁹ Buna karşın literatürde yer yer “halk demokrasisi” terimi ile “totaliter demokrasi” aynı anlamda kullanılmakla birlikte Yayla’ya (2012, s. 13) göre kesin olan, hem totaliter demokrasinin hem de çoğunlukçu (majoriteryen) demokrasinin liberal demokrasi olmadığıdır.

Totaliter rejim ile demokratik rejim arasında kesim ayırım niteliği taşıyacak pek çok karakteristik özelliğin olduğu görülmektedir. Bu yönüyle otoriter rejimlere göre, totaliter ve demokratik rejimler arası ayrımın yapılması daha kolay ve net bir açıklama olanağı sunmaktadır. Ek olarak “hukuk devleti ilkesinin”, “temel hak ve hürriyetlerin anayasal güvencesinin” ve “sağlıklı işleyen bir kuvvetler ayrılığı mekanizmasının” gerçek manada yokluğu; totaliter rejimi, anti-demokratik bir rejim türü olarak tanımlamayı da sağlamaktadır (Türk, 2022a, s. 271). Bununla birlikte totaliter rejimlerde “resmi ideoloji”, hem bir meşruluk kaynağı hem de yurttaşlar açısından bir görev halidir. Bu noktada totaliter rejimi, otoriter rejimden ayıran temel hususlar belirir (Türk, 2022a): İlki tüm kamu politikaları, resmi ideoloji doğrultusunda tayin edilir. İkincisi otoriter rejimlere kıyasla temel hak ve hürriyetler kesin bir şekilde askıdadır. Üçüncüsü resmi ideolojinin dışına çıkan veya tehdit eden her kimse, geniş ve yoğun ölçekli şiddete uğraması meşrudur. Bu nedenle pek çok otoriter rejimde görülen örneklerin aksine totaliter rejimlerde “baskı”, rejime tehdit oluşturmayan insanları da sıklıkla hedefine alır (Marquez, 2019, s. 80).

“Totaliter devlet” ifadesi ile bir “polis devleti” ifadesini de birbirinden ayırmak gerekir. Kaldı ki polis devletinde polis, bilinen ve genelde tutarlı birtakım prosedürler/kurallar çerçevesinde görev yapar. Hâlbuki totaliter devlette yasa ve kurallar olsa da polisin ne yapacağı öngörülemezdir. Bu yönüyle belirsizlik, değişimin kestirilebilir olmasına izin verilmemesi ve tutarsızlık, totaliter devlette “polis”i tanımlamaya yetmektedir (Arendt, 1976, s. 419-436). Elbette bu muamma durumu, sadece kanunları uygulayacak polis teşkilatı ile sınırlı olmayıp bizzat kanunlar için de geçerli olmuştur. Bunun izdüşümü olarak; Hitler döneminde hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmayan Weimar Anayasası’nı ve ancak 1933 yılında Alman parlamentosu *Reichstag* tarafından kabul edilen bir yetkilendirme ile anayasayı istediği zaman değiştirme yetkisi tanıyarak anayasanın kalkması da fiilen anlamsızlaşmasını örnek vermek mümkündür. Benzer şekilde Stalin de Marksizm-Leninizm yorumlarında da kendi yorumlarında da yorumlama yapmaya muktedir tek kişiydi ve istediği zaman yaptığı yorumlardan da vazgeçebilme hakkına sahipti (Britannica, 2022).

⁹ Totalitarizmin demokrasinin karşısı olarak tasarlanabileceğine ilişkin bir değerlendirme için bkz. Sartori, 1987.

Bu kısımda teorik düzlemde totaliter rejimlerin genel hatları bu şekilde bir anlatıma olanak tanımakla birlikte tarihsel bir perspektifle uygulama tecrübelerini tek tek irdelemek ve bu bağlamda bu metnin diğer temel tartışma boyutlarına dikkat çekmek önem arz edecektir. Böylece hem teoride hem pratikte totaliter rejimlerin karakteristik yönleri kritik edilmiş olabilecektir.

3. TOTALİTERYAN REJİMLER VE UYGULAMA BİÇİMLERİ

Totaliter devlet anlayışının tarihteki en eski örnekleri olarak M.Ö. 325-185 yılları arası Hindistan'daki Maurya İmparatorluğu ile M.Ö. 221-207 yılları arası Çin'deki Çin Hanedanı gösterilirken; II. Dünya Savaşı sonrasında Mao Zedung'un Çin'i (1949-1976) ve Kim Hanedanı yönetimindeki Kuzey Kore (1948 -) örneklendirilmektedir (Lankov, 2002; Britannica, 2022). Bunlar içerisinde resmi adı Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti olan Kuzey Kore örneği, totaliteryanizmin yaşayan en güncel birkaç pratiğinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde ülkenin tek meclisli yasama organını oluşturan ve her beş yılda bir seçimleri yapılan Yüksek Halk Meclisi bulunmaktadır. 1990 yılından beri 687 üyeye sahip Yüksek Halk Meclisi, tek partiden değil üç partiden oluşmaktadır. 2019 parlamento seçimlerinde 17 yaş ve üstü kayıtlı seçmenlerin %99,9'unun oy kullandığı ve her seçim bölgesi için kayıtlı tek aday olabilen milletvekillerinin %100 oy alarak seçtikleri ilan edilmiştir (Sputnik, 2019). 2019 seçimleri ile Kore İşçi Partisi 607, Kore Sosyal Demokrat Partisi 50 ve Çendoist Chongu Partisi 22 üye ile temsil edilmektedir. Bu tablo, 2014 seçimlerinde de aynı şekilde sonuçlanmıştır (IPU Parline, 2014). Ancak diğer iki küçük parti, Kore İşçi Partisi'ne (KİP) bağımlıdır ve KİP'in Marksist-Leninist teorideki "öncü rolü"nü, varlıklarının bir koşulu olarak görmek zorundadırlar.

Kuzey Kore örneğinde görülen siyasal partilerin, totaliteryan rejimlerdeki bir parti dışındaki partilerin işlevsiz (daha çok görüntüsel) varlığını, görece daha esnek hali ile Doğu Almanya örneğine çekmek de mümkündür. Nitekim Doğu Almanya'da Sovyetlerin etkisi ile oluşturulan büyük koalisyonun en büyük ortağı olan Sosyalist Birlik Partisi (SED), aynı zamanda diğer tüm siyasal partilerin bağlı ve bağımlısı bir konumlandırmaya sahip olmuştur (Wagner, 1959; Grieder, 1998, s. 8). Bu nedenle koalisyon ortakları Hristiyan Demokrat Birliği, Liberal Demokrat Parti, Demokratik Çiftçi Partisi ve Milli Demokrat Parti, pratikte tümüyle iktidar partisinin denetimi altında işlev sağlayabilmişlerdir (Marquez, 2019, s. 74).

Tam totaliter rejimlerde ideolojilerin önemini salt bir unsur olarak nitelemek de doğru olmayacaktır. Örneğin Kuzey Kore'de ideolojinin sürekliliği de belirsizdir; önce *Juche*, sonra *Songun*; Marksist-Leninist düşünceye referans ve bağlılık zamanla zayıflamıştır (Kakışım, 2017, s. 77, 88). Özetle Kuzey Kore için ister "önce ordu düşüncesi" ister "üç partiden aslında tek bir parti" isterse de bir başka zorbalık ve tahakküm örneği gösterilsin, her biri totaliteryanizme çıkma potansiyeli ile varlık gösterir. Böylece hem tek ideoloji hem tek parti, kestirilebilir olmayan bir

totaliteryanlıkta farklı pratikler sergilemeye doğaları gereği (kabul etmeseler de) devamlı açık halde bulunabilirler.

Totaliter devletin 19. yüzyıldaki en iyi örnekleri olarak Hitler Almanyası (Lukacs, 1997) ve Stalin SSCB'si verilebilir. Bu görüşü paylaşan Heywood (2010), Saddam Hüseyin'in Irak'ı gibi modern bazı rejimlerin de totaliteryanizm özellikleri taşıdığını ifade etmiştir. Ancak daha önemlisi Mussolini'nin bir önceki kısımda belirtilen keşfindeki "totaliter devlet fikri"nin, Hegel'deki *altruizm* ve takipçileri arasındaki karşılıklı sempatiyi yansıtan "etik topluluk" inancından kaynaklandığı savına yer verilir. Böylece beşerî medeniyetin gelişmesi, ancak devletin büyümesine ve sorumluluklarının genişlemesine bağlı olarak değerlendirilir (Heywood, 2010, s. 140).

Totaliter rejim tipleri aynı zamanda otoriter rejimlerin özelliklerini hem kapsar hem de ötesi pratikler sunar. Bu yönüyle otoriterlik, totaliterliğin bir nedeni olarak değil bir sonucu olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu görüşü dile getiren Canatan'a (2019) göre, totaliter olmak, otoriter veya otoriteryan olmakla ilgili bir husus olmayıp devlet totaliter oldukça otoriterlik de devam edecektir. Esasen Mussolini İtalyasında Kilise gibi çeşitli toplumsal örgütlenmelerde geniş bir kontrolü elde edemeyen Faşist iktidar, pek çok projesini sürdürmemiş ya da tamamlayamamış; iyi bir otoriter rejim ama eksik bir totaliter rejim işlevi göstermiştir. Bununla birlikte bir rejim ister otoriteryan ister totaliteryan olsun belirli otokrazi biçimlerinden biri olarak mutlaka değerlendirilmektedir (Palous, 2008, s. 2131).

Öte yandan "ideolojiler ve diktatörlükler" bahsinin totaliteryan rejimler açısından iki genel geçer ayrımını belirtmek gerekir. İlk olarak totaliteryan rejimlerin, genelde faşizm ve Marksizm temelli olduğu söylenebilecek olsa da bu rejimler için ideoloji, sürekli değiştirilebilir bir araç olmaktan öte değildir. Bu nedenle örneğin her bir faşist iktidar, Mussolini İtalyası gibi bir totaliteryan rejim inşa edememiştir. Faşizm, İspanya'da Francisco Franco Bahamonde ve Portekiz'de António de Oliveira Salazar ile de anılmış olsa da bu liderlerin olduğu dönemleri, totaliteryan rejimler olarak tanımlamayı gerektirmemiştir (Sabol, 2018). Nitekim örneğin 1932-1968 yılları arasında fiilen Portekiz Cumhuriyeti'nin *de facto* diktatörü olan Salazar, tıpkı Franco gibi Mussolini hayranı ve antisemit olmasa da Nazi yanlısı olmasına karşın diğer faşist rejimlere göre gerçek bir faşist rejim lideri olarak değerlendirilmemiştir (Roberts, 2002, s. 456-460). Başbakan Salazar, Anti-Komintern Paktı'nı imzalayıp II. Dünya Savaşı'na katılmayan Franco gibi tarafsız kalmış, Hitler gibi cumhurbaşkanlığı makamını da üzerine hiçbir zaman al(a)mamış, 1968 yılında rahatsızlanmasının hemen akabinde dönemin devlet başkanınca hemen görevden alınabilmiştir. Bu açıdan ister bir ideoloji ister bir diktatörlük biçimi, totaliteryanlığın tek başına ölçütü değildir.

Mutlak otokrazi ifade eden diktatörlük olgusu, örneğin Hitler ve Pinochet için doğru olup, rejim sınıflandırmasında Hitler açık bir şekilde totaliterliğe, 1973-1990 yılları arasında Şili'yi yöneten Augusto Pinochet ise

otoriterliğe dâhil edilir (Bayraktar Durgun, 2017, s. 176). Üstelik az evvel belirtilen Salazar örneği, hem klasik diktatörlük biçimlerinden ayrışmakta hem de kitleselleşme gibi totaliter eğilimlerden yoksun özellik göstermesi yönüyle (Costa Pinto, 1991, s. 4) ne faşizm literatürünün ne de totaliteryan literatürünün incelemelerinde sık rastlanmaz. Bununla birlikte “ideoloji, diktatörlük ve totaliterlik” üçlüsü bağlamında ise Kamboçya’daki Pol Pot liderliğindeki Kızıl Kmer Rejimi iyi bir örnek sayılabilir. Bu rejim, tarım sosyalizmine dayalı komünist bir devleti inşa etmek ve burjuva medeniyetini ülkesinde yok etmek iddiasıyla 1976-1979 yılları arasında ülke nüfusunun önemli bir kısmını katletmiştir. Marksist Maoist ideolojik temelli Pol Pot rejimi dönemindeki bazı totaliteryan pratikler şöyle sıralanabilir (O’Kane, 1993, s. 735; Hagood Lee, 2015, s. 1-4; BBC, 2018):

- Eğitim sisteminin kapitalizmi öğretmesi nedeniyle okulların kapatılması
- Öğretmen, doktor, akademisyen, sanatçı gibi eğitilmiş kesimi kurşuna dizdirme
- Şehirli insanları zorla çalıştırmak üzere kırsal kesime gönderme
- Çiftçi olmayan yozlaşmış insanları iyi insanlar yapmak üzere çiftçi hale getirme
- Budist, Hristiyan, Müslüman ibadethanelerini yıktırma
- Müslümanları domuz eti yemeye zorlama
- Vietnamlı azınlığı tümüyle ülkede yok etme
- Gözlük ve saat kullanan ve/veya yabancı dil bilen kimseleri öldürtme
- Yeni halk ve yeni düzen kurmak üzere kentleri boşaltma
- Tüm okulları, bankaları, gazeteleri ve dergileri kapatırma
- Masraf olmaması için insanları kesici aletlerle veya döverek öldürme
- Sınıfsız, parasız, eğitimsiz, eşitlikçi bir toplum projesi ile halk düşmanlarını yok etme

Görüldüğü üzere ideal bir ideolojik tipe mutlak iman (bu ideolojik tipin ne kadar devamlılık oluşturacağı üç yıllık ömrü itibariyle ispatlanamamış) ve her türlü sorgulanamaz ve öngörülemez özellikleri bulunan Kızıl Kmer Rejimi, doğal olarak totaliter rejimlerden bir rejim olarak (Hassner, 2010, s. 181) siyasal tarihin inceleme konusu olmuştur. Kaldı ki tüm bir toplumu mutlak bir kitleselleştirme seferberliğine yönlendiren, itiraz edenleri veya etmese dahi engel/fazlalık olacağı düşünülen her bir kimseyi yok ettiren bu rejim, ultra otokrasi ile totaliter bir rejimin tüm ana prensiplerini ve pratiklerini, 20. yüzyılın son çeyreği itibariyle üzerinde toplayabilmiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreğine dönüldüğünde özellikle Batı Avrupa faşistleri pek çok örnekte iktidara gelmeden önce totaliter amaçlarını ya gizlemişler ya da reddetmişlerdir. Hitler’in 1934 ve 1935 yıllarında Almanya’daki Katolik muhaliflere baskılarının ardından Fransız faşistleri, Fransa’daki potansiyel Katolik taraftarlarını kendilerinden uzaklaştırmamak için uzun bir süre totaliter olduklarını inkâr etmeyi tercih etmişlerdir. Benzer şekilde Hitler de iktidara gelmeden önce totaliter amaçlarını tümüyle açıklamaktan imtina etse

de “Führer” olduktan sonra yalnızca mevcut siyasal gücü kontrol etmekle yetinmeyip kendinden önceki pek çok kurum, kuruluş ve yapıyı da kontrol etme çabası gütmüştür. Bu çerçevede kiliseler, üniversiteler, spor dernekleri, sosyal kulüpler, gençlik grupları gibi devlet dışı yapıları da hükmetmeye başlamış hatta Hitler Gençliği üyelerine Nazi karşıtı ebeveynlerini ihbar etmenin vatanseverlik olduğunu salık vermiştir (Britannica, 2022). Böylece gerçek manada hiçbir toplumsal yapının veya oluşumun ne bağımsız ne özerk hareket alanı sağlamasına izin tanınmaz.

Rejim tipleri üzerindeki çalışmaları ile tanınan siyaset teorisyeni Xavier Marquez, Çin ve Libya pratiklerinden de hareketle totaliterliğin parti iktidarının bir biçimi olarak analizini mümkün görür. Bu bağlamda Marguez (2019, s. 74-75), parti iktidarı türlerinin çoğunun aksine totaliter rejimlerin karakteristik özelliğini, siyasetle ilgisi açıkça olmayan sivil yapıların bile iktidar partisinin denetimi altında tutulması olarak örneklendirir. Nazilerin 1933 yılından sonra şarkı söyleme kulüplerinden spor kulüplerine kadar tüm bağımsız yapılar üzerindeki Nazizm adına mutlak tahakkümü, Sovyet Birliği’nden etkilenen rejimlerde devletlerin her işletmeye bir siyasi komiser ataması, örgütlü yaşamın tüm yönlerine yönelik pratiklerdir. Yine günümüz Kuzey Kore’inde olduğu gibi ideolojinin onayladıkları dışında sansüre uğramayan yazılı ve görsel medya olamadığı gibi olduğu hallerde de dinleyenleri-izleyenleri dahi ağır cezalarla karşılaştırmaktan kurtulamayabilir (BBC, 2021a).

Dünyadaki diktatörlük görüntülerinin en iyi örnekleri arasında totaliter rejimlerin gösterilmesi tesadüf değildir. Daha açık bir anlatımla; Nazi Almanya’sında kaz adımlarıyla yürüyen askerler, Çin’deki Kültür Devrimi için ortaya çıkarılan sanat eserleri ve Stalin’in Büyük Terör¹⁰ döneminde iç mihraklara karşı (!) işlediği cinayetler, bir yönüyle diğer diktatörlüklere ya da demokrasi dışı rejimlere göre daha tekdüze görülemez. Bu görüşü vurgulayan Marquez (2019, s. 71); totaliter rejimleri, otoriter rejimlerden ayıran belki de en belirgin yönlerinden birini, daha fazla macera güden veya heyecan veren totaliter rejimlerin pratikleri üzerinden dikkate sunmaktadır. Bu nedenle modern diktatörlükler içerisinde totaliter rejimler, oldukça belirgin ve devasa hadiselerle tanınması yönüyle önemli tecrübeler sunmuşlardır.

Totalitarizm, yaygın anlamıyla tüm siyasal kurumları yenileriyle değiştirmesi ve tüm yasal, toplumsal ve siyasal gelenekleri ortadan kaldırması yönüyle diktatörlük, despotizm veya tiranlıktan ayrılan çeşitli yönleri de bulunmaktadır. Bu çerçevede Arendt’e göre, yalnızca siyasal düşmanlara değil tüm topluma terör uyguladığı için yeni bir hükümet formu olarak değerlendirilir (Arendt, 1976, s. 460-482). Yine ona göre, Nazi Almanyası örneğinde olduğu gibi *Holokost*, yalnızca Yahudilerle ilgili anlaşılmaktan

---

¹⁰ Büyük Temizlik veya Tasfiye adı da verilen bu dönem, 1936-1938 yılları arasında Sovyet Rusya’da Komünist Parti’de (Lev Troçki yanlıları gibi), Kızıl Ordu’da ve ulus üzerinde mutlak gücü sağlamlaştırmaya yönelik geniş çaplı polis tutuklaması, keyfi infaz ve toplu katliamlarla yüzbinlerce insanın ölümüne neden olan siyasal operasyonu tanımlamaktadır (Getty, 2003).

daha öte bir yerde; Yahudilerin sadece bu gayenin “uygun temsilcileri/muhatapları” olarak seçilmiş olmalarından kaynaklı bir tutarlılık konusuydu. Bu nedenle totaliteryanizm, insanları korkutmanın ve tahakküm altına almanın bir şekilde yolunu keşfetme rejimi olmuştur.

Totaliteryanizm, her alana nüfuz eden bir ideolojik manipülasyona (hileli yönlendirme-güdümlenme) ve dahası açık bir terör ve zorbalığa dayalı olarak tesis edilen kapsayıcı bir siyasal yönetim tarzına sahiptir (Heywood, 2010, s. 52). Bu bakımdan en kapsamlı ve en ölçekli örgütlü şiddet, totaliteryanizmde vücut bulmaktadır. Nazi Almanya’sında Yahudilerin uğradığı mezalim, mutlaka bir dış düşmanla ilişkilendirilmiş, Yahudiler, Nazilerin ideolojik hedeflerine “engel bir kitle tasarımı”na dâhil edilmiş, tüm devlet sorunları Yahudi ulusu üzerinden sorumlu hale getirilmiştir. Böylece tüm kamuoyu da onlara karşı tavır almış, asker ve polisin Yahudilere yaptığı her şey meşru görülmüştür (Britannica, 2022). Tüm bunlar, özü itibariyle totaliteryanizmde “propaganda”nın önemini üst düzeyde tutmayı gerektirmektedir (Arendt, 1976, s. 341-363).

Açıkça ifade edilebilir ki totaliter rejimlerde; “örgütlenme, iletişim ve propaganda”, terör zorbalığı (*coercion*) veya baştan çıkarıcı ikna yoluyla herkesi içine alan bir denetim ve yurttaşların yaşam ve düşüncelerinin toptan mobilizasyonu ve koordinasyonu için araçlar sağlamaktadır (Bracher, 2003, s. 426). Ek olarak, tarihsel şartlar, toplumsal ve ulusal çerçeve ile benimsenen ideolojik tutum ve hedefler, ne kadar farklılık oluşturursa oluşturursun “iktidarın hükümet etme, manipülasyon ve baskı teknikleri kullanması”, totaliter rejimlerde ortaktır (Bracher, 2003, s. 427). Bununla birlikte Sartori (1993), Brzezinski’nin şu sözünü aktarır: “Eğer totalitarizm üzerinde yazmaya dönecek olsaydım; totaliterliğin iki belirleyici -aslında tanımlayıcı- boyutunun “baskı” + “ideoloji” olduğunu iddia ederdim.”

Totaliteryanizmin pratiklerine dönülecek olursa; örneğin cinsel yaşama kadar müdahilliği, dünya siyasal tarihinde meşhur Nürnberg Kanunları ile gerçekleşmiştir (Phayer, 2001; Hirvonen, 2009; Rodby, 2009, s. 2-4). Bu yasalar içerisinde vatandaşlık statüsünün oldukça aşağı bir sınıfa olarak tanımlanan “Yahudiler” ile Almanların hem evlilik yapması hem de cinsel ilişkiye girmesi kesin bir şekilde yasaklanmıştı. Üstelik Alman ırkını yeniden inşa etmek üzere 20. yüzyılın başlarında gündeme gelen ırksal hijyen/arındırma hareketi olan *öjenizm* benimsenmiş ve Alman kan dolaşımına kötülük aşılayarak Almanya’nın refahına tehdit görülen Yahudilerin biyolojik olarak temizlenmesi zaruri olarak değerlendirilmiştir. Kötü bir şöhreti bulunan Nürnberg’e ek olarak 1933 yılında üremeye uygun olmadığı düşünülen iki milyon kadar insanın kısırlaştırılmasına izin veren Kalıtsal Sağlığın Korunması Yasası ve yeni evli çiftlere kredi vererek doğum oranını artırmayı hedefleyen Evlilik Yardımı Yasası (Britannica, 2022), bahse konu boyutta dikkat çekici birkaç totaliteryan yasal düzenlemeyi örneklendirmektedir.

Yukarıdaki durum bir yönüyle de totaliter Alman Nazi rejiminin geniş ölçüde ırkçılık üzerine bina edilmiş ideolojik temeli ile ilgilidir. Nitekim Alman ırkının üstün ırk olması nedeniyle dünyaya hâkim olmasının kaçınılmaz oluşuna dair mutlak inanç ve doğaları gereği kötü bir ırk olan Yahudilerin yok edilmesinin bir o kadar gerekli olduğuna dair kabulün şiddetli biçimi, Alman totaliteryanizmin ideolojik temelini şekillendiren unsurlarını oluşturmuştur. Bir mukayese yapılırsa 1922-1943 yılları arasındaki İtalyan faşizmi, devletçiliğin, temelde “totaliter” bir devlete sonsuz itaat ve biatle gerçekleşmesinin aşırı biçimi olarak varlık gösterirken; 1933-1945 yılları arasındaki Alman Nasyonal Sosyalizmi ise Alman halkının üstün ırk olduğu iddiası ile dünyaya hâkim olması gerektiğine dair Aryanist inanç ve doğaları gereği kötü olarak tasvir edilen Yahudilerin süpürülmesi kabulü (Heywood, 2010, s. 90) ile her iki örneği, yine de totaliteryan olarak nitelemeye yetmiştir.

Darwin’in akrabası olup onun biyolojik evrim teorisinden etkilenen Francis Galton tarafından icat edildiği kabul gören bir terim olarak ve Türkçeye “ırk ıslahı”¹¹ projesi olarak da çevrilebilecek olan öjenizmin elbette totaliteryan rejimlerde görülen pratikleri kayda değer olmuştur. Bununla birlikte öjenik siyasetin yalnızca totaliter rejimlerde görüldüğü düşünülmemelidir. Otoriter ve demokratik rejimlerde de öjenik politikalar uygulanabilmiştir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Kanada gibi ülkelere ek olarak İskandinav ve Latin Amerika ülkeleri ile Sovyetler Birliği’nde öjenizm kendine yer bulmuştur. Örneğin İskandinav ülkelerde, ABD’de ve Nazi Almanyası pratiklerinde öjenizm, bilimsel bir nüfus politikası olarak sunulmuştur (Durgun, 2015). Dolayısıyla Heywood gibi bir kısım yazarların yalnızca faşizm pratikleri üzerinden örneklendirdiği öjenizm, yalnızca totaliteryan rejimlere de hapsedilmemelidir. Bu hususta örneğin ABD’nin Nevada eyaletinde 1861 yılında yasalaşan *Irklar Arası Evlilik Yasağı Kanunu (Anti-Miscegenation Laws)*, zamanla on üç eyalette daha uygulama alanı bulmuş ve ancak 1967 yılında Yüksek Mahkeme (*Supreme Court of the United States*) tarafından iptal edilene kadar yürürlükte kalabilmiştir (Ergün, 2022, s. 9).

Bu kısımda bir yönüyle karşılaştırma olanağı sunacak şekilde ülke örnekleri olarak incelenen hususları; iktidar, devlet işlevleri, bireysel ve toplumsal temel hak ve özgürlükler ile iktisadi alan olmak üzere dört temel boyutta değerlendirmek ve ilgili bulguları belirginleştirerek tamamlamak yerinde olacaktır.

İlk olarak siyasal iktidar açısından totaliter rejimler her ne kadar tek bir ideoloji ve tek bir parti, özellikleri arasında dile getirilebilse de özünde totaliter bir lideri kaçınılmaz kılmaktadır. Totaliter lider kaçınılmaz olunca da totaliter ideoloji ve partinin ne ölçüde önemli olduğu tarihsel pratikler

---

¹¹ İlk örneklerinin Platon ve Aristoteles’in düşüncelerinde görüldüğü belirtilen ve ırk yetiştiriciliği veya nesil geliştirme bilimi olarak modern dönemde ortaya çıkan öjenizm terimi, pozitif olarak istenilen niteliklere haiz nesillerin teşviki ve yetiştirilmesi; negatif öjenizmde ise istenmeyen niteliklere haiz soyların/ırkların kurutulması anlamlarında kullanılmaktadır (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019, s. 89-91).

açısından tartışmalı hale dönüşmektedir. Böyle olunca da “iktidar” ile “lider” eşdeğer olmaktadır. Bu nedenledir ki Stalin örneğinde olduğu gibi partisi ve/veya parti elitleri tarafından dahi denetimi mümkün olmayan ve ülkenin cisimleşmiş hali olarak kabul edilen bir lider kültü söz konusuydu (Bayraktar Durgun, 2017, s. 196). Bu kült; lideri, ülke ve devletle sarsılmaz bir bütün olarak ve ayrı düşünülmesi halinde hem ülkenin hem devletin yok olacağına dair bir sonuç öngörüsü üzerine inşa etmektedir.

İkinci olarak devlet işlevleri açısından ilk temel vurgu, kuvvetler birliği üzerinedir. Totaliteryan rejimler çok büyük ölçüde gerçekte tüm devlet fonksiyonlarını bir bütün halinde işletme amacı gütmektedir. Bu bağlamda yargı, yasama ve yürütme erkleri arasında ne görece bir özerklik ne yumuşak bir kuvvetler ayrılığı bulunmaktadır. Ortada tümüyle katı bir kuvvetler birliği söz konusudur. İkinci temel vurgu ise devlet işlevlerinin yürütülmesine dair tüm hizmetlerin ifasında, prosedüründe ve protokolünde totaliter hedeflerin hiçbir suretle ihmal edilmemesi gerekliliğidir. Mutlak totaliteryan intizam, mutlak totaliteryan emretme/emir alma, mutlak totaliteryan iş ve eylem sorumluluğu ve mutlak olan daha pek çok görev, devlet işlevlerinin ayrılmaz bir parçası olmak zorundadır.

Bireysel hak ve özgürlükler bağlamına gelindiğinde öncelikle iki noktayı vurgulamak gerekir. İlki toplumun totaliter ideolojinin projelerine bağlılık ve sadakat duyduğunu devamlı olarak rejime ispatlaması beklenir. İkincisi totaliter rejimler, toplum bilincini biçimlendirmeye, diğer rejim tiplerine göre daha fazla önem verirler. Bu nedenle Eritre örneğinde görüleceği üzere kitle iletişim araçları üzerinde dahi mutlak ve tekeli bir kontrol alanı geliştirilir.¹² Bu iki duruma ek olarak sivil toplumun, sınıfların, ayrı ve aykırı düşünmenin tasfiye edildiği bir rejim pratiğinde yurttaşların ne grupsal olarak ne de birey olarak temel hak ve özgürlüklerinden bahsetmek olanaksızlaşır. Katı, dikey yönlü, tam disiplinli ve bol cezalandırıcı bir düzende “yaşam hakkının korunması”, en üstün ve yüce hak olarak yeterli görülmeğe başlanır. Çünkü ortada yurttaşların gerekirse yaşam haklarını da her an değiştirebilecek (bazen aleni veya faili meçhul cinayetler, suikastlar,

---

¹² Parlamento, ülke kurulduğundan beri aynı cumhurbaşkanınca şekillendirilmekte, tek parti dışında örgütlü başkaca bir politik grup bulunmamakta, özel sermayeli haber medyası bulunmayan tek Afrika ülkesi olup tutuklamalar ve insan hakları ihlalleri Uluslararası Af Örgütüne belirtilmekte, ulusal seçimler ülke gündeminde bulunmamakta, 1998 yılından beri anayasa süresiz olarak askıda kalmaya devam etmektedir. Ülkenin kurucu lideri ve hâlihazırda tek otoritesi olan devlet başkanı Isaias Afwerki, Mao'nun Kültür Devrimi adı verilen süreci sırasında askeri ve ideolojik eğitim almak üzere Çin'e gitmiş, oradaki kültür etkisiyle Eritre Kurtuluş Hareketini (ELF) şekillendirmiştir. Afwerki, Eritre Katolik Kilisesi'ne ait sağlık kliniklerini kapatmış, seçimler sorulduğunda “ne seçimleri” diyerek anlamsız görmüş, etnik ve dini mezhepçiliği bir felaket olarak görerek Tigrayan etnik kökenini hiçbir şekilde dile getirmemiş, siyaseti sevmeyi ancak bunu kutsal bir görev olarak yerine getirdiğini söylemiştir. Hatta hiçbir gerekçe bildirilmeden Covid 19 aşularını ülkede kullanılmamış, ABD'li yetkililerle resmi bir etkinlikte domatesleri gerekçe göstererek gerilim oluşturabildiği de iddia edilmiştir. Eritre, Rusya'nın Ukrayna işgalini kınayan BM Kararına ret oyu vermiş, dış borçlarını çoğunlukla Çin'den almış, Yemen ve sınır komşuları ile savaş haline girmiş, Güney Osetya ve Kırım'ı dışişleri bakanı düzeyinde ziyaret ederek ülkesi adına meşruiyet oluşturmaya çalışmıştır (DIA, 2022).

kaçırılmalar vs.) çeşitli ve beklenmedik yöntemler gerçekleşebilir ve meşru addedilir.

Dördüncü olarak totaliter rejimlerde iktisadi alan karşılaştırmalarının ortak iki noktada pekişmesinden söz edilebilir. İlki iktisadi gelişmişlik düzeylerinin ne olduğunun rasyonel verilerle bilinmesi/öğrenilmesi daima olanaksızdır. Çünkü totaliter rejimler, iktisadi geri kalmışlığı hiçbir şekilde kabul etmediklerinden iktisadi kalkınmaya, sanayileşmeye ve ilerlemeye yönelik hedefleri -gerçek değilse bile- sürekli dillendirmeyi yeğlemektedir. İkinci olarak devletin iktisadi yaşamdaki rolü, kati suretle devlet kontrolünde şekillenmek üzere kuruludur. Bu kontrol alanı yer yer ekonomik liberalizasyona kısmen izin veren Çin gibi örnekleri gündeme getirirse de bu tür sapma sayılabilecek hususlar, sapma olarak tartışma konusu dahi edilmeyip varsa olumlu çıktılar yalnızca total hedeflerin başarısı olarak serdedilir. Böylece örneğin kapitalist dünya gibi karşıt düşmanların araçları, totaliteryanlarca yürütülürse “vardır bir bildikleri” olarak (hatta belki de buna da müsaade edilmeyecek şekilde başka kılıflar öne sürülerek) kamuoylarınca okunmak zorunda bırakılır.

Bu kısımdaki tüm ilgili tarihsel ve/veya devam eden olaylar, düzenlemeler, gelişmeler ve dört temel bağlamda ortaya konulmaya çalışılan bulgular; bugün ve gelecekte totalitarizmi tartışmayı yeterince gerektirecek imkânları taşımaktadır. Üstelik fanatizmin, radikalizmin, fundamentalizmin ve popülizmin geçer akçe olarak dünya toplumlarında öyle ya da böyle kabul ve varlık alanı oluşturmasının bugünün dünyasında devam ediyor olması, bu olası siyasal öngörü ve savları tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Örneğin özellikle Batı Avrupa’da aşırı sağcı popülizm bağlamında siyasal İslam’ı yeşil totaliteryanizm içerisinde değerlendiren görüşlerin varlığı (Kahraman, 2021b, s. 1141) ve popülist siyaset anlayışının totaliter rejimlerde kazandığı normallik (Kahraman, 2021a, s. 256) önemli hususlar olarak karşımızda durmaktadır. Hatta küresel salgın süreçlerinde popülist siyasal liderlerin ve partilerin ortaya koydukları söylem ve tutumlar (Kahraman, 2021c), henüz olmasa da ilerleyen döneme dair totalitarizm adına bu tür paradigmlar yönüyle de kayda değer ipuçları vermektedir.

4. TOTALİTARİZMİN GELECEĞİ

Totaliter rejimde her türlü toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı (aile, okul, işyeri, sendikalar vs.) tek bir siyasal ideoloji, parti ve liderin kontrolü ve düzenlemesi altında şekillenmek zorunda olup günün her vaktinde herkes herkesi takip edecek, denetleyecek, gerektiğinde devlet ajanlarına bildirmede tereddüt etmeyecek; böylece yalnızca ebeveynler çocuklarını değil çocuklar da ebeveynlerini denetleyecek ve hatta jurnalleyecektir. Bunu diğer tüm toplumsal etkileşim alanlarında da aynı şekilde düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle ortaya konulan tekil bir ideolojik anlayışın, bir tür inanç sistemi veya davranış rehberi olarak topluma egemen olması beklenir. Kaldı ki bu ideolojik çerçeve, mükemmel olarak kabul edilen bir siyasal

sistemin de tanımını vermiş olur. Bu durumda mükemmelden kopuş veya reform fikri, “bozulma”, “yok oluş” ve “meşruluk sorunu” olarak anlaşılır ki Sovyetler Birliği’nin (SSCB) 1985 yılında başlattığı reform sürecinin altı yıl sonra totaliter rejimin sonunu getirmesi, bu endişeyi en iyi şekilde açıklamaya yetmektedir (Kalaycıoğlu, 2014, s. 26-27).

Devletin temel işlevlerini oluşturan unsurların, yürütme veya yasama organlarının herhangi birinde toplanmasının (meclis hükümetleri gibi biçimlenmeler) monarşik yapılara dönüşme potansiyeli, onları totaliter rejimlerin birer oluşum kaynağı haline dönüştürebilir (Başbuğ, 2014). Hitler’e bakıldığında “yetki kanunu” ile elde ettiği demokratik güçle tüm erkleri kendisinde topladığında, önce Führer, sonra parti kendisi, doğum günü ulusal kutlama günü, yasa Hitler olmuştur (Bayraktar Durgun, 2017, s. 203-204). Bu nedenle sandıktan sandığa salt seçimlerin varlığı yahut demokratik siyasal kurumların bulunmuş olması, ne otoritaryanizme ne de totalitaryanizme engeldir. Üstelik bu potansiyel, yalnızca geçmişin konusu değil günümüzde dahi varlığını sürdürme kabiliyetine sahiptir (Palous, 2008, s. 2142). Bu açıdan büyük iktisadi krizler, toplumsal bunalımlar, tarihsel onur kırılmaları, ideolojik kültler vs. sıralanabilecek pek çok husus çerçevesinde ve totaliteryan iktidar arzusundaki bireyler, toplumsal gruplar ve partiler açısından totaliterlik, önemli bir siyasal konudur.

Demokratik siyasal rejimlerin totalitarizme dönüşme olasılığına işaret edilebilecek birkaç hususu tartışmak yerinde olacaktır. Bunlardan ilki parti yapılarına ilişkindir. Bir ülkede siyasal parti yapılarının katı ve tavizsiz hiyerarşik ve aşırı disiplinli özelliklerini, örneğin bir başkanlık hükümeti sisteminde işletmek, siyasal sistemi totaliter yapıya kapı aralama olanağı sunabilir (Başbuğ, 2014). İkincisi ister parlamenter ister başkanlık hükümeti olsun siyasal istikrarsızlıklar, politik kültür, toplumsal ve iktisadi bunalımlarının da etkisiyle totaliter hedefli liderlerin ve partilerin, demokratik siyaset içerisinde yükselmesi de mümkündür. Örneğin 1932 yılında iki defa yapılan seçimlere rağmen başarılı hükümetlerin kurulamaması veya başbakanların uzun ömürlü olmaması sonrası dönemin Almanya cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg, 30 Ocak 1933 tarihinde Adolf Hitler’i başbakanlığı atamıştır (Koch, 1985, s. 39; Ziemann, 2018, s. 892). İşte böylece yakın gelecekteki yeni rejimin ilk ciddi yapıtaşı konulmuştu.

5 Mart 1933 tarihine gelindiğinde Almanya’da yapılan federal seçimlerde Adolf Hitler’in Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), oyların %44’ünü alarak Reichstag’ın 647 sandalyesinden 288’ini kazanmış ve Hitler, Alman Ulusal Halk Partisi ile bir koalisyon kurmuştur (BBC, 2023a). Nazi Partisi dışındaki partiler sırasıyla Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 121 (%18), Almanya Komünist Partisi (KPD) 81 (%12), Hristiyan demokrat Alman Merkez Partisi (Zentrum) 74 (%12), muhafazakâr milliyetçi Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) 52 (%8) ve Bavyera Halk Partisi (BVP) 20 (%3) sandalye kazanmıştır. Ancak bu seçimler Hitler diktatörlüğünün başlamasından önceki son özgür ve çoğulcu seçimler olarak kalmıştır (Evans,

2005: 20). Nitekim komünist parlamenterlerin oy kullanmalarına izin verilmemesi, sosyal demokratların ret vermesine karşın Zentrum'un ikna edilmesiyle 378 oyla ülkeyi kararnemelerle tek başına yönetme yetkisi verilen Hitler, 1933 Ağustos'unda tek partili sisteme geçiş ilan etmiştir. Böylece sandık, artık Hitler iktidarının totaliteryan hedefleri için bir tür engel veya olası sonuçlarında politik darbe niteliği taşıyabilecek bir mesele olmaktan kurtarılmış oldu. Süreç içerisinde 3 Temmuz 1934 tarihli Uzun Bıçaklar Gecesi gibi pek çok seri cinayet ve tasfiye ile muhalefetin her türlüünü yok etme siyaseti sürdürülmüştür (BBC, 2023b).

Darbe girişimi nedeniyle 1923-1928 yılları arasında cezaevinde kalan sabikalı Hitler, hapisten çıktıktan sonra demokratik yollarla iktidarı hedefleyeceğini deklare eden ve kendisine güvenenlerin her geçen gün çoğaldığı bir lider olarak, 1934 yılının Şubat ayında KPD'yi ve Haziran ayında SPD'yi kapattırıp, tüm sağ partileri de dağıttığını unutmamak gerekir. Üstelik Cumhurbaşkanı Hindenburg'un ölümü üzerine bu makamı da üzerine alarak 1934 yılında ülkenin hem başbakanı hem cumhurbaşkanı (Führer) olmuştur (BBC, 2023b). Nihayetinde Hitler'in demokratik ve rekabetçi seçim süreçlerinin akabinde bir gün seçimleri de lağvederek Almanya'da mutlak iktidar elde etmesi veya Stalin'in Komünist Parti ve aydınlarını tasfiyesi, demokratik pek çok rejimin geleceğine dair çok önemli tecrübeler sunmuştur.

Demokratik mekanizmalarla (kabataslak anayasal seçimler ve sandık sonuçları ile) iktidara gelen pek çok siyasal önderin bir süre sonra anayasa ve yasaları hiçe sayacak pratiklerini çeşitli gerekçelerle kanıksamak/meşruiyet kazandırmak; bir süre sonra o önderin her türlü tutum ve eylemini hayata geçirmeye engel veya sınırlandırıcı mekanizmaları anlamsızlaştırabilir. Hatta sorunlu ilan edilen demokratik mekanizmalar, bazen sözde zaferler için de korunabilir. Örneğin çok yakın tarihli bir örnek olarak 26 Mayıs 2021 tarihli Suriye başkanlık seçimleri gösterilebilir. Buna göre Beşşar Esed'in oyların %95,1'ini aldığı, diğer iki rakibinin ise %1,5 ve 3,3'te kaldığı ilan edilmiştir (BBC, 2021b). Göstermelik adaylar (aslında yalnızca bir gerçek adayın varlığı), seçim hilesi, sandık güvenliğinin yokluğu ile demokratik sözde zafer elde edilmiştir. Birleşmiş Milletler gözetimine dahi izin verilmeyen seçimlerle 13 Kasım 1970 tarihli askeri darbe ile iktidara gelen baba Hafız Esed ile başlayan rejimin böylece yarım asrı geçen ömrü tescil edilmiş oldu. Ülkenin neredeyse her alanında totaliteryan siyasetin izleri görülen bugünkü Suriye'de "seçimler ve parlamento", bir akrobasi gösterisi olarak ama mutlak otokrasi için korunmaya devam etmektedir.

Totaliter rejimlerin karakteristik özelliklerini izah eden yaklaşımlar, totaliteryanizmin çeşitli türleri olduğunu esasen açıklamaktadır. Ancak bu durum özellikle faşizm, nasyonal sosyalizm ve komünizm ideolojileri arasındaki katı farklılıklardan doğmaktadır (Bracher, 2003, s. 426). Dolayısıyla totaliter rejim yaklaşımlarındaki farklı yorumlamaları, bu yönüyle düşünmek gerekir. Bu açıdan totaliter rejimlerin kendi içerisinde farklı pratikler taşıyabileceği de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca yöneten-yönetilen

ilişkileri açısından modern üçlü tasnif (demokratik-otoriter-totaliter) (Sabancılar Eren, 2019, s. 397) genellemesi, bu çalışma mantığı açısından da doğru bir tercihe işaret etmektedir. Bu kısımda son olarak geleceğe yönelik yönelimleri ifade etmesi açısından Bracher'ın (2003, s. 428) şu analizini kaydetmek gerekecektir:

“(...) içinde bulunduğumuz bunalıma gebe kitle demokrasileri, kitle hareketleri ve derin toplumsal değişim çağında totalitarizmin bazı öncül ve öğeleri varlığını sürdürebilir. (...) güvenlik ve düzene duyulan duygusal ihtiyaç, her türlü sorunu çözebilen bir siyasal akideye duyulan ülkücü arzu ve erki ele geçirme talepleri, (...) gelecekteki önderleri, bu potansiyeli kullanmaya teşvik edebilir. (...) Devletin ve toplumun totaliter örgütlenmesine ilişkin kural ve talepler, yalnızca geçmişe ait olgular ve iki dünya savaşı arasındaki dönemin tarihsel şartlarına münhasır değildir. (...) George Orwell'in 1984 adlı kitabında bir uyarı olarak kurguladığı totaliter imgelem henüz ortadan kalkmamıştır.”

Hal böyleyken belki de düşünülmesi ve tartışılması gereken şöyle bir sorunun makul olduğu iddia edilebilir: “Totaliteryanizmin geleceği var mı?”. Var veya yok yahut her ikisi. Var olduğu, demokrasilerin yaşadığı pek çok kriz ve otoriter bir kısım rejimlerin ürkütücü toplumsal karşılığı üzerinden savunulabilir. Yok olduğu, bu ideolojinin uzun vadeli tecrübeler barındırmadığı üzerinden tartışılabilir. Her ikisi ise bugün totaliteryan yaklaşımların (tutum, davranış, yaklaşım tarzı vs. üzerinden) hem demokrasilerde hem de otoriteryan rejimlerde siyasal yaşamın pek çok boyutunda; izdüşümü niteliğindeki –en azından söylemlerde de olsa– örneklerde yaşıyor olduğu savları ile düşünülebilir. Elbette daha farklı kritikleri geliştirmek ve tartışmak, bu rejim tipinin altında yatan birbirinden farklı dayanakları (toplumsal kültür, ulusal hassasiyetler, popülizmin yükselişi vs.) doğru doldurmakla yakından ilişkili olarak sürdürülmeyi gerektirecektir.

Tüm tartışma ve ayrımların üzerine temelde “tam anlamıyla totaliter” (Hitler Almanya'sı) ve “tama yakın totaliter” (Mussolini İtalya'sı ve Stalin Rusya'sı) olmak üzere modern dönem totaliter rejim tasnifini iki boyutta yapmak mümkün görünse de totaliter pratiklerin doğası yönüyle daha fazla tür kategorisinin eklenmesi olağandır. Bu nedenle temelde uygulama sonuçları itibarıyla “tam totaliter”,¹³ “tama yakın totaliter”,¹⁴ ve “yarı totaliter”¹⁵ (Lenin Rusya'sı, Saddam'ın Irak'ı gibi) olarak, totaliteryan rejimleri sınıflandırmak mümkündür. Yarı totaliteryan olamamış rejimler ise daha çok otoriterizm

¹³ Tam totaliter (*full-totalitarian*) (Ebenstein, 1958; Cavalli, 1986; Gasiorowski, 1990), tam gelişmiş totaliter (*full-blown totalitarian*) (Murray, 1952; Burrowes, 1969; Arato, 2002; Linehan, 2004; Inkeles, 2013), tam teşekküllü totaliteryan (*full-fledged totalitarian*) (Gleason, 1995) ya da tam ölçekli totaliterlik (*full-scale totalitarianism*) (Cassinelli, 1960) olarak da kullanımları bulunmaktadır.

¹⁴ Totaliter olan ancak tam anlamıyla totaliter bir siyasal rejimi oluşturamamış rejimler için bu tür isimlendirmesi önerilmektedir. Genelde belirli alanlarda (partide ve geleneksel bazı kurumlarda) iktidar gücü tümüyle kontrol altına alınamamıştır. Bu alanlara ek olarak ülkenin belirli bölgelerinde federasyon ya da özerk yönetim yapısı ve/veya bir kısım sivil toplum yapılarının (dini kurumlar, sendikalar, aşiretler vb.) varlık sürdürmesi kısmen de olsa devam ediyorsa önemli ölçüde yarı totaliteryanizm önerilmektedir.

¹⁵ Literatürde pek çok ülkenin siyasal rejim incelemesinde yarı totaliterlik (*semi-totalitarian(ism)*) kullanılmaktadır (Nispet, 1943; Bergman, 1998; Watier ve Markova, 2004; Palonen, 2015).

veya demokrasiyi henüz tümüyle terk edememiş iktidarlardır. Bu nedenle totaliteryanlıkta bir sınıflandırma olarak “az totaliteryan” (*light-totalitarianism*) tasnif eklemesi, bu durumda doğru görülemeyecektir. Nasıl Salazar gibi liderler için iddia edilebilecek olan *light faşizm*, o iktidar rejimini faşist olarak tanımlamayı ve değerlendirmeyi zayıflatacağı gibi siyasal rejimleri sınıflandırmada light totaliteryanizm önermesi de mümkün olmayacaktır.

Yarı totaliteryan rejimler bağlamında ise iki boyuta temas etmek gerekecektir. İlki tüm siyasal kurumlar ve güvenlik gücü ile ülkede mutlak hâkimiyeti bulunan ancak “arzu etme yönünden hevesli/temayüllü totaliter” rejimlerden bahsedilebilir. Örnek olarak Müslüman Kardeşler Hareketini tümüyle silerek mutlak totaliter iktidarına hiçbir zaman kavuşamamış Hüsnü Mübarek dönemi ve henüz tüm rakip nitelikteki siyasal yapıları Afganistan içerisinde tasfiye edememiş yeni Taliban rejimi verilebilir. İkinci olarak ise tüm ülke hâkimiyetini meşru şiddet araçları ile kontrolü altında tutamayan ancak kontrolü altında tuttuğu bölgelerde totaliteryanizmi işleten Baas rejimleri örneklendirilebilir. Bu tür rejimler bir yönüyle hem yıkılışa yakın ve tam totaliter olamamış hem de ultra otoriter siyasal rejim özelliklerini birlikte taşımış olduklarından totaliteryan rejim sınıflandırmalarının bu çalışmadaki “yarı totaliteryan” kategorileştirme önerisine uygun düşmektedir.

Az evvel dile getirilen “az totaliteryan” tasarımı fikri ise; özünde bir totaliteryanlık için sınıflandırılma türü olamayacağını vurgulamak adına bu çalışmanın bir tartışma önermesi olarak ortaya konulmuştur. Çünkü birkaç “uygulama aracı yönünden” totaliter özellik taşımak, rejimi totaliteryan yapmaya yetmemektedir. Buna örnek olarak ise ulus devlet demokrasilerinde görülen ve öjenik politika benimsemiş devletler gösterilebilir. Kaldı ki ABD’de 20. yüzyılda farklı eyaletlerde görülen beyaz ırktan biri ile siyah ırktan birinin evliliği nedeniyle uygulanan para ve hapis cezaları ile Hitler iktidarındaki uygulamalar eşdeğer değildir. Birinde tüm toplum her açıdan kuşatılmış öngörülemez kurallar ve itiraz edilemeyecek kurumlarla varlık gösterirken, bir diğerinde savunanlara rağmen itiraz edebilecek toplumsal yapı ve itiraz edilebilecek kurumlar bulunabilmekteydi. Nihayetinde alternatiflerin varlığı ve yokluğu, temel farkı ortaya koyabilmektedir.

Günümüzde dünyasında demokratik olmayan rejimlerin elbette büyük çoğunluğu totaliter değildir. Tam anlamıyla totaliter olan rejimlerle de sıklıkla karşılaşılmaz. Günümüzde yaşayan en belirgin örnekleri olarak Eritre ve Kuzey Kore verilebilir. Ancak totaliter tutum, totaliter hedef, totaliter uygulama araçları, totalitarist teoriler, totaliter ideolojiler, bir şekilde varlıklarını hem otoriteryan hem de demokratik rejimlerde sürdürebilmektedir. Bu durum, totalitarizmin geleceğini belki yalnızca 21. yüzyılda tartışmasını tamamlayamayacak kadar ciddi olarak karşımızda tutabilecektir. Dünya; din, ırk, mezhep, para, altın, silah, güç, ideoloji, teknoloji, hastalık, yoksulluk, başkaca bir meta vs. pek çok bağlamı bahane

edebilecek totaliteryan olası rejim heveslilerine, ideologlarına ve partilerine hala sahiptir.

Sonuç

Totaliter devlet anlayışında diğer tüm öncelikler yerini sanayileşme ya da emperyalizm (işgal-fetih) gibi birtakım özel hedeflerin gerçekleştirilmesine yerini bırakır. Bu yönüyle hedefe ulaşmayı sağlayacak her ne olursa olsun desteklenir, engelleyici tüm odaklar tasfiye edilir ve devletle çatışmasına fırsat vermeyecek düşmanlarla (hayali veya gerçek) daima savaş halinde olacak bir ideoloji yaşatılır. Bu nedenle herhangi bir muhalif ses, ağır bir şekilde şeytanlaştırılır, iç siyasal farklılıklara tahammül edilmez ve en nihayetinde hedefin peşinde koşmak, totaliter devlet için tek temel ideolojik gaye olduğundan, hedefe ulaşıldığı da asla kabul edilmez.

Her ne kadar totaliterlik, 1920’li yıllarda Mussolini tarafından icat edilmiş olsa da bu rejimler için olumsuzlama ve karşıtlık içeren bir terim özelliği kazanmıştır. Bu rejim türünün modern dönem anlamlandırması bağlamında ortaya çıkışı, I. Dünya Savaşı akabindedir. Bununla birlikte Hitler örneği, elbette hiçbir neden yokken totaliteryan olmamıştır. Bu nedenle totaliter rejimlerde liderin konumu dikkate alındığında bizatihi liderin incelenmesi, bu rejimleri anlamının bir ön şartı olarak değerlendirilebilir.

Totaliter rejimler, yaygın tanımlamaların aksine tek partili olmayabilir. Üstelik tüm totaliter rejimler, ister tek bir ideoloji isterse de tek bir parti olsun; tek bir önderlik/liderlik üzerinden uygulama bulmaktadır. Son yüzyılın dünya siyasal tarihindeki tüm tecrübeler bir arada değerlendirildiğinde, bu savı, desteklemektedir. Totaliter rejimlerde “siyasal parti varlığı”, her zaman işleyen bir parti kongresi ve kararları ile anlam kazanmayabilir. Bu nedenle totaliter rejimlerde demokratik kurumların varlığı ancak totaliter amaçlarla varlığını sürdürebilir. Dahası totaliter rejimler, totaliter amaçlar taşısa da tam olarak totaliter olamayabilirler.

Totaliter rejimlerde toplum, inşa edilen ideoloji ile entegre sorumluluklara katılım göstermek zorundadır. Kaldı ki totaliterlik teorilerinde dile getirilen “belirlenen ideolojik hedefe” ifadesi, ideoloji bağlamında sabit ve değişmez bir unsur olarak asla görülmemelidir. Çünkü pek çok örnekte bilhassa uzun vadeli pratiklere geçiş yapan totaliter yapılarda ideolojik gerekçelerin değiştiği veya dönüştüğü görülmüştür. Bu durumlar ise kaçınılmaz ve doğal sonuçlar olarak değerlendirilebilir.

Demokrasilerde olan kurumların görülüyor olması veya var olması, temelde “halk demokrasisi” iddiasında yer bulan halkın alınmış kararların yürütülmesine katılımı ile eşdeğer bir işleve sahiptir. Daha açık bir ifadeyle totaliteryan anlayışta salt bir “siyasal katılım”, nihai olarak verilmiş ve uygulanmak zorunda olunan politikalara (monik kişi veya yapı, istediği zaman bu kararlardan da cayabilir ve bu da sorgulanamaz) koşulsuz olarak toplumun

her bir bireyinin biat ederek istemli ya da istemsiz ram olması üzerinden okunabilir.

Hedefte veya söylemde sınıf ayrımına dikkat çeken ancak totaliter tür doktrin uygulayan rejimlerde, esasen Popper'ın Platon için öne sürdüğü yaklaşımlarda olduğu gibi her türden sınıf fikri bir bütün için anlamlı ise anlam kazanır. Aksi takdirde totalitarizm, her türden sınıf fikrini açıkça reddeder; özel olan kamusal olan ayrımı anlamsızlaşır, bireysel olan yoktur. Bu derinlikli otoriterizmde totaliterlik, kitle odaklı olarak kurgulanmak zorundadır.

Tarihsel olarak incelendiğinde Hitler, Mussolini ve Stalin rejimleri, ideolojik olarak kendi içerisinde pek çok farklılıklar taşımıştır. Bu açıdan bu rejimleri denkleştirmek doğru olmayacaktır. Ancak Nazizm, Faşizm veya Komünizm, totaliteryan hâkimiyetin çeşitliliğine işaret etmektedir. Bu yönüyle tek başına totaliteryan olarak nitelendirilmeleri veya bu kategoride tanımlanmış olmaları anlamsız görülemez. Nihayetinde bu ideolojik rejim pratiklerinde hiçbir sıradan yurttaşın buldukları totalitarizme karşı “tarafsız-çekimsiz-kararsız”, “nemelazım” yahut “ne şiş yansın ne kebab” türünden gizli, kaçamak veya kamuya açık dillendiremediği siyasal tutum ve görüşleri, içsel dünyasında dahi söz konusu olamaz.

Teorideki bilgiler ile pratikteki çıktılar birlikte ele alındığında totalitarizmin daha realist çerçevesine ulaşmanın mümkün olduğu iddia edilebilir. Bu çalışmada da uygulama biçimlerine atıf, öncelikli bir usul boyutu olarak bu temelde tercihendirilmiştir. Siyasal tarihin belki de her döneminde siyasal söylemlerden siyasal yazım alanlarına kadar totaliterlik adına ortaya konulan pek çok paradoks, totalitarizmin tanımlanmasında kolaylaştırıcı işlevler sağlamıştır. Kuramla uygulama arasındaki önemli farkların, totaliterlik literatürünü tartışmaya yeten sonuçlar ürettiği görülmüştür. Böylelikle totalitarizm, geleceğin de dikkate değer bir siyasal konu olarak öngörüldüğünde yalnızca siyaset biliminin siyasal rejimler bahsinin bir inceleme başlığı olarak kalamayacak ve disiplinler arası özgün değerlendirmelere olanak tanıyacaktır.

Pek çok totaliter rejim açıklamalarının aksine tek parti ve tek ideoloji, tek başına sabit ve daimi bir karakteristik nitelik taşımamaktadır. Eski düzenin yerini yeni olanı alsa da -müdahillik sınırları- öylesine belirsizdir ki totaliter rejimin teorisyenleri ve pratisyenleri kabul etse de etmese de temelde öngörülemezdir. Totaliter rejimlerin özünde benzer mantık/zihniyetle ve ancak önemli farklılıklarla uygulama edindiği tüm süreçler, hem totaliter rejimlerin ömürlerini gündeme getirmekte hem de totaliter rejim tiplerinin ortaya çıkışını tabiatıyla kaçınılmaz kılmaktadır. Üstelik totaliterliğin günümüz dünyasındaki yeni görünümünün mümkün olabileceği düşünüldüğünde yalnızca geçmişin değil bugün ve geleceğin yaşamsal konusunu oluşturduğu öne sürmek mümkün hale gelmektedir.

Son olarak; Marksist temelli yaklaşımlar, genelde totaliteryanizm ile komünizmi ilişkilendirmekten kaçınırlarken daha çok liberal yaklaşımlarda

komünizm ile totaliteryanizm arasında bir ilişkinin varlığı tartışılır. Bununla birlikte faşizm, her ne kadar ideologlarınca doğrudan totaliter olarak nitelendirilse de Marksistler, faşizmi kapitalizmin yapısal sorunları ile ilişkilendirebilmişlerdir. Buna karşın totaliteryanizm literatürü önemli ölçüde hem faşizmi hem komünizmi, totalitarizm başlığı altında tartışmaya devam edecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Yazar Katkısı: Selçuk Kahraman %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind.

Author Contributions: Selçuk Kahraman %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflicts of interest.

Kaynakça

- Arato, A. (2002). Dictatorship before and after totalitarianism. *Social Research: An International Quarterly*, 69(2), 473-503. <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/558520/pdf>
- Arendt, H. (1976). *The origins of totalitarianism*. Florida: A Harvest Book – Harcourt, Inc.
- Arieli, Y. & Rotenstreich, N. (2014). *Totalitarian democracy and after*. London: Routledge.
- Aslan, S. (2010). Sivil toplum: kavramsal değişim ve dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 188-212. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6147/82531>
- Aytaç, A. M. (2020). Dünya görüşü ve ideoloji. Y. Taşkın (ed.), *Siyaset: kavramlar, kurumlar, süreçler* içinde (s. 105-137) (5. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başbuğ, A. (2014). Yasama ve yürütme ilişkisinde halkın iradesinin egemenliği. *Türk Yurdu*, 103(323). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=291>

- Bataille, G. & Lovitt, C. R. (1979). The psychological structure of fascism. *New German Critique*, 16, 64–87. <https://www.jstor.org/stable/487877?origin=crossref>
- Bayraktar Durgun, G. (2017). Otoriter ve totaliter rejimler. Ü. Özdağ (ed.), *21. yüzyılda Prens: Siyaset ve devlet yönetimi içinde* (s. 175-204) (8. Baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- BBC (2018, 16 November). Khmer Rouge: Cambodia's years of brutality. 10 Kasım 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-10684399> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2021a, 7 Haziran). Kim Jong-un kot pantolon ve yabancı filmlere neden savaş açtı?. L. Bicker, Seul, 15 Kasım 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57380247> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2021b, 28 Mayıs). Muhalefet seçimler için 'saçmalık' dedi. 24 Kasım 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57277767> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2023a). Consolidation of power: Germany in transition, 1919-1939. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3kqrwx/revision/3> adresinden edinilmiştir.
- BBC (2023b). Hitler takes political control 1933-1934: Life in Nazi Germany, 1933-45. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zxs2pbk/revision/3> adresinden edinilmiştir.
- Bergman, J. (1998). Was the Soviet union totalitarian? The view of Soviet dissidents and the reformers of the Gorbachev Era. *Studies in East European Thought*, 50, 247-281. <http://www.jstor.org/stable/20099686>
- Bracher, K. D. (2003). Totalitarizm. V. Bogdanor (İng. haz.), E. Yükselci (Türkçe yay. haz.), *Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi* içinde (s. 425-429) (1. Baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Britannica (2022). Totalitarianism. (by the Editors of Encyclopaedia Britannica). 8 Ekim 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/totalitarianism> adresinden edinilmiştir.
- Brzezinski, Z. (1956). Totalitarianism and rationality. *American Political Science Review*, 50(3), 751-763. <https://doi.org/10.2307/1951557>
- Burrowes, R. (1969). Totalitarianism: The revised standard version. *World Politics*, 21(2), 272-294. <https://doi.org/10.2307/2009823>
- Canatan, K. (2019). *Siyaset felsefesi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Cassinelli, C. W. (1960). Totalitarianism, ideology, and propaganda. *The Journal of Politics*, 22(1), 68-95. <https://doi.org/10.2307/2126589>

- Cavalli, L. (1986). Charismatic domination, totalitarian dictatorship, and plebiscitary democracy in the twentieth century. (C. F. Graumann & S. Moscovici, eds.), In *Changing conceptions of leadership* (p. 67-81). Springer Series in Social Psychology, New York: Springer.
- Costa Pinto, A. (1991). *The Salazar "New State" and European Fascism*. EUI Working Paper HEC No. 91/12, European University Institute, Florence.
- Curtis, M. (1989). *Totalitarianism*. New Brunswick: Transaction Books.
- DIA (Democracy in Africa) (2022, 11 April). *A Portrait: Isaias Afwerki, The man & The dictator*. Faisal Ali and Mohamed Kheir Omer. 22 Ekim 2022 tarihinde <https://democracyinafrica.org/a-portrait-isaias-afworki-the-man-the-dictator/> adresinden edinilmiştir.
- Durgun, Ş. (2015). Ulus inşa sürecinde ırkçı tesirler. *Türk Yurdu*, 104(333). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=266>
- Durgun, Ş. (2019). Türk ulusal kimliğinin inşasında Orta Asya etkisi. *Orta Asya Türk Kültürünün Anadolu Kültürüne Etkileri Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 99-114). 18-21 Haziran 2019, Taşkent.
- Ebenstein, W. (1958). The study of totalitarianism. *World Politics*, 10(2), 274-288. <https://doi.org/10.2307/2009545>
- Ergün, R. (2022). Liberalizmin ve faşizmin ortak biyolojik kökeni. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 207-218. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/69756/1081081>
- Euronews (2022, 22 Ekim). Çin Komünist Parti Kongresi: Eski devlet başkanı Jintao, salondan çıkarıldı. 5 Kasım 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2022/10/22/cin-komunist-partisi-kongresi-eski-devlet-baskani-jintao-salondan-zorla-cikarildi> adresinden edinilmiştir.
- Evans, R. (2005). Hitler's dictatorship. *History Review*, (51), 20-25. <https://www.historytoday.com/archive/hitlers-dictatorship>
- Fedayi, C. (2011). *Siyaset bilimi* (1. Baskı), Kadim Yayınları, Ankara.
- Friedrich, C. J. & Brzezinski, Z. K. (1964). *Totaliter diktatörlük ve otokrasi*. O. Onaran (çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Gasiorowski, M. J. (1990). The political regimes project. *Studies in Comparative International Development*, 25, 109-125. <https://doi.org/10.1007/BF02716907>
- Germino, D. L. (1959). *The Italian Fascist Party in power: A study in totalitarian rule*. Minneapolis: The Jones Press, Inc.
- Gleason, A. (1995). *Totalitarianism: The inner history of the Cold War*. New York: Oxford University Press.
- Getty, J. A. (2003). *Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party reconsidered, 1933-1938*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Grieder, P. (1998). The overthrow of Ulbricht in East Germany: A new interpretation. *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 6(1), 8-45. <https://doi.org/10.1080/09651569808454573>
- Gurian, W. (1978). The totalitarian state. *The Review of Politics*, 40(4), 514-527. <https://doi.org/10.1017/S0034670500046155>
- Hagood Lee, S. (2015). Cambodia under Pol Pot. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, 1-4.
- Hassner, P. (2010). Is totalitarianism dead?. *Divinatio*, (31), 181-188.
- Heywood, A. (2010). *Siyaset* (3. Baskı). B. B. Özipek (çev.), B. Kalkan (ed.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Hirvonen, A. (2009). Total evil: The law under totalitarianism. In *Law and Evil* (p. 125-155). Routledge-Cavendish.
- Inkeles, A. (2013). The totalitarian mystique: Some impressions of the dynamics of totalitarian society. In *Totalitarianism* (p. 87-108). Harvard University Press.
- IPU PARLINE (2014). Democratic People's Republic of Korea (Supreme People's Assembly): Last elections. 15 Ekim 2022 tarihinde https://web.archive.org/web/20150709233908/http://www.ipu.org/parline-e/reports/2085_E.htm adresinden edinilmiştir.
- Kahraman, S. (2021a). Siyasal partiler, popülizm ve jingoist siyaset. *Route: Educational & Social Science Journal*. 8(7), 246-258. <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3004>
- Kahraman, S. (2021b). Demokrasi ve özgürlük söyleminde partiler ve kimlik krizi. *ASR Journal: International Academic Social Resources Journal*. 6(27), 1140-1149. <http://dx.doi.org/10.31569/ASRJOURNAL.279>
- Kahraman, S. (2021c). Covid-19 küresel salgını ve Avrupa siyaseti. A. N. Özker (ed.), In *Atlas International Congress on Social Sciences 8*. (11-13 June 2021) (p. 827-837) (Full Text Book). Ankara: IKSAD Global Publications.
- Kahraman, S. (2022). Siyasal rejim: Teorik bir tahlil. S. Kahraman (ed.), *Siyasal yazılar: Siyasal kavramlar ve terimler üzerine tetkikler* içinde (s. 527-539) (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kakışım, C. (2017). Kuzey Kore'nin resmî ideolojisi olarak Cuçe öğretisi ve Kuzey Kore dış politikasına etkileri. *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 73-88. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.515816>
- Kalaycıoğlu, E. (2014). Karşılaştırmalı siyaset: Giriş. E. Kalaycıoğlu & D. Kağnıcıoğlu (ed.), *Karşılaştırmalı siyasal sistemler* içinde (s. 2-37) (3. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kalaycıoğulları, İ. & Akgündüz, B. (2019). Osmanlıdan erken Cumhuriyet dönemine öjenizme dair ilk metinler. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(Özel), 87-95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/50688/637803>

- Kershaw, I. (2015). *The Nazi dictatorship: Problems and perspectives of interpretation*. 4th Edition, Bloomsbury Academic.
- Koch, H. W. (1985). 1933: The legality of Hitler's assumption of power. H.W. Koch (ed.), In *aspects of the third reich* (p. 39-61). Chapter-2, London: Palgrave.
- Langdon, K. C. & Tismaneanu, V. (2019). *Putin's totalitarian democracy: Ideology, myth, and violence in the twenty-first century*. Palgrave Macmillan.
- Lankov, A. N. (2002). Kim takes control: The "Great Purge" in North Korea, 1956-1960. *Korean Studies*, 26(1), 87-119. 10.1353/ks.2002.0010
- Linehan, T. (2004). The British Union of fascists as a totalitarian movement and political religion. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 5(3), 397-418. <https://doi.org/10.1080/1469076042000312195>
- Linz, J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Lukacs, J. (1997). *The Hitler of history*. New York: Alfred A. Knopf.
- Marquez, X. (2019). *Demokrasi dışı siyaset: Otoriterlik, diktatörlük ve demokratikleşme* (1. Baskı). İ. Çekem (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Murray, J. C. (1952). The church and totalitarian democracy. *Theological Studies*, 13(4), 525-563. <https://doi.org/10.1177/004056395201300>
- Mussolini, B. (2016). *Faşizm – Faşist Devlet*. S. Toker & M. Tekin (çev.), İstanbul: Toker Yayınları.
- Nisbet, R. A. (1943). Rousseau and totalitarianism. *The Journal of Politics*, 5(2), 93-114. <https://doi.org/10.2307/2125667>
- O'kane, R. H. (1993). Cambodia in the zero years: Rudimentary totalitarianism. *Third World Quarterly*, 14(4), 735-748.
- Okyayuz, M. (2018). Faşizm. G. Atılğan & E. A. Aytekin (haz.), *Siyaset bilimi: Kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler* içinde (s. 409-422) (7. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.
- Palonen, E. (2015). The politics of street names: Local, national, transnational Budapest. (Beyen, M., Deseure, B. (eds.), In *Local memories in a nationalizing and globalizing World* (p. 51-71). London: Palgrave Macmillan.
- Palous, M. (2008). Totalitarianism and authoritarianism. (L. Kurtz (ed.), In, *Vol. [3] of Encyclopedia of violence, peace, & conflict* (p. 2129-2142). Oxford: Elsevier.
- Passerini, L. (Ed.). (1992). *Memory and totalitarianism* (1st ed.). New York: Routledge.

- Phayer, M. (2001). Totalitarianism: Questions about catholic resistance. *Church History*, 70(2), 328-344. <https://doi.org/10.2307/3654456>
- Popper, K. R. (2013). *Açık toplum ve düşmanları* (3. Baskı). M. Tunçay & H. Rızatepe (çev.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Roberts, D. (2002). Comment: Fascism, single-party dictatorships, and the search for a comparative framework. *Contemporary European History*, 11(3), 455-461. <http://www.jstor.org/stable/20081847>
- Rodby, K. (2009). *The dark heart of utopia: Sexuality, ideology, and the totalitarian movement*. New York: iUniverse, Inc.
- Sabancılar Eren, S. (2019). Demokrasinin iki farklı yorumu: Liberal ve sosyal demokrasinin kuramsal temelleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 396-406. <https://dergipark.org.tr/pub/asead/issue/42912/508052>
- Sabol, H. (2018). Reflecting on twisted thinking. New insights into the ideology of right-wing totalitarianism. *Codrul Cosminului*, 24(2), 431-436.
- Sartori, G. (1987). *The theory of democracy revisited*. NJ: Chatham House, Chatham.
- Sartori, G. (1993). Totalitarianism, model mania and learning from error. *Journal of Theoretical Politics*. 5(1), 5-22. <https://doi.org/10.1177/0951692893005001001>
- Skilling, H. (1966). Interest groups and communist politics. *World Politics*, 18(3), 435-451. <https://doi.org/10.2307/2009764>
- Sputnik (2019, 13 Mart). Kuzey Kore'de Halk Meclisi seçimleri sona erdi: Lider Kim'in ismi listede yok. 29 Ekim 2022 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190313/kuzey-korede-halk-meclisi-secimleri-sona-erdi-1038174318.html> adresinden edinilmiştir.
- Türk, H. B. (2022a). Totaliter rejim. (A. Komsuoğlu, ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (s. 271) (2. Basım) (4. Cilt (S-Z)). İstanbul: TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Türk, H. B. (2022b). Totalitarizm. (A. Komsuoğlu, ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (s. 270) (2. Basım) (4. Cilt (S-Z)). İstanbul: TÜBİTAK Bilim Yayınları.
- Wagner, H. R. (1959). Loyalty and commitment in a totalitarian party. *Social Research*, 26(3), 272-282.
- Watier, P. & Markova, I. (2004, September). Trust as a psychosocial feeling: Socialization and totalitarianism. In *Proceedings-British Academy* (Vol. 123, p. 25-46). Oxford University Press Inc.
- Whaley, P. (2000). Human rights NGOs: Our love - hate relationship with the internet. Hick, S., Halpin, E. F. & Hoskins, E. (eds), In *Human rights and the internet* (p. 30-40), London: Palgrave Macmillan.

- Yarç, S. & Taşkesen, A. (2016). İki farklı demokrasi pratiği; Totaliter demokrasi ve liquid (Akışkan) demokrasi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 555-565. 10.16992/ASOS.11827
- Yayla, A. (2012). Anayasacılık, anayasal demokrasi ve ideolojiler. *Liberal Düşünce*, (66), 13-22. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790761>
- Ziemann, B. (2018). Larry Eugene Jones, Hitler versus Hindenburg: The 1932 presidential elections and the end of the Weimar Republic. *Journal of Contemporary History*, 53(4), 892-894.
- Žižek, S. (2002). *Did somebody say totalitarianism?*. Paperback Edition. Verso, London.

Extended Abstract

In the study first of all, it is necessary to specify the general examination stages. In this context, firstly the definitions and approaches of totalitarianism on the theoretical level are given. Secondly it were investigated the contexts of separation of totalitarianism from two other basic regime classifications, democracy and authoritarianism. Thirdly totalitarian regimes and functioning practices in world political history are examined. Fourth the future of totalitarianism has been brought to the agenda as a remarkable discussion for world politics. Then the study was completed by giving place to the findings from all these topics.

This article basically aims to provide an in-depth analysis of the meaning of totalitarianism in Turkey. In this respect the realistic and rational framework of totalitarianism is shown in terms of both theoretical and practical outputs. In particular the implementation dimension carries a very priority procedural aspect for this study. To put it more clearly, it is tried to be understood within the framework of many examples and experiences in political history in the name of totalitarianism in political life, political discourse and political literature. Thus all the contradictions that arise with the theses put forward by the ideologues or advocates of totalitarian regimes in the theoretical or target will be able to give the true definition of totalitarianism.

The claim for a more realistic definition of totalitarianism is mainly intended to draw attention to many theory-practice incompatibilities in the literature. At this point, this study firstly opened two main issues for discussion in the theoretical framework. These are the generally accepted definitions that totalitarian regimes are single-party and/or single-ideological. Secondly it is thought that the issues that are the subject of discussion should be evaluated based on the experiences of the totalitarian regime. This idea reveals the nature of totalitarianism at its core.

First of all, in many studies in the literature, it is argued that the one-party situation and defined ideological target emphases in the definitions of

totalitarian regimes do not have only distinctive features. Two theses are emphasized in this regard. First naturally totalitarian regimes are inherently unpredictable, it is not surprising whether they are one-party or not. Second even if totalitarian regimes necessarily assert an ideological goal, it is proven by countless experiences that they cannot adhere to that ideology. Nevertheless the characteristic features of totalitarian regimes need to be defined and explained very carefully. This requirement contains an objection to generalizing or reductionist approaches to totalitarian regimes.

Secondly it has been seen that especially Marxist and liberal-based approaches make it difficult to define totalitarianism in totalitarian regime studies. For instance Marxist-based approaches evaluates totalitarianism mostly through fascist governments. In liberal-based approaches, it turns into a technical discourse of negating communist governments as a projection of a rival ideological conflict. Of course although the first definitions and approaches of totalitarianism were read as a positive interpretation by some ideologists, it became a serious political paradigm in the field of political ideologies in the process.

It is foreseen that the qualification or characterization of being totalitarian will be a political issue of the future as well as the past. It is thought that this foresight will make new intellectual approaches and discussions useful on both academic and intellectual grounds. In this respect, it is very important to present broader and more rigorous perspectives and to develop literature research in political science research, taking into account the relevant fields of study of sociology, psychology, history, philosophy and economics.

It is not as easy to put forward new propositions in the speciation of totalitarian regimes as it is in democracies or authoritarian regimes. This situation is largely due to the existence of elements that are in the nature of totalitarianism and include its characteristic features. While this is the case, in this study, three types of totalitarianism frameworks as full totalitarian, nearly totalitarian and semi-totalitarian have been tried to be explained in the context of theory-practice relations.

As a result totalitarian state approaches which accept that the state apparatus and beyond, a whole political regime are shaped in the hands of a single party or a leader loyal to a single ideology, have not been considered realistic. Moreover the fact that the political power cannot be controlled in any way and the boundaries of the power field cannot be determined in any way show more obvious characteristics than the emphasis on party and ideology. Ultimately the totalitarian imagination, discourse, and political forms that can be seen in democracies even in today's world depend on understanding totalitarianism through on practical instances.